

CONFLICTUL ROMANO-BIZANTINO-GOT (377-378). CONSIDERAȚII ASUPRA UNOR ASPECTE DE ORDIN MILITAR

Dr. Vasile MĂRCULEȚ*

Consecință a invaziei hunilor în Europa (375-376), violentul conflict, a opus, între 377-378, Imperiul Romano-Bizantin unor grupări mari reunite provenite din triburile goților, respectiv ale vizigoților (*thervingii*), ostrogoților (*greuthungii*)¹. Încheiat cu victoria germanicilor în marea confruntare de la Hadrianopolis, din 9 august 378, conflictul a condus la apariția primei mari probleme pe care autoritățile din Constantinopol s-au văzut silit să o gestioneze: *problemă goată*.

Invazia hunilor în spațiul european (375-376). Stabilirea goților în Imperiul Romano-Bizantin (376). Anul 375 înregistrează violenta pătrundere a hunilor în Europa. Prin dislocarea unor mase mari de populații, care s-au pus în mișcare, invazia hunilor în spațiul european a declanșat așa-numita mare migrație a popoarelor, fenomen cu consecințe ulterioare deosebite pentru configurația etnică, politică, social-economică și militară a continentului.

Cu viteza fulgerului, hunii, populație de origine turanică, au lovit și supus o serie de populații din regiunea dintre Marea Caspică și Marea Azov, pe care istoricul roman contemporan, Ammianus Marcellinus le consideră ca făcând parte din nemul alanilor. Hunii, susține autorul, „*au ucis și jefuit pe mulți dintre ei, iar cu cei rămași au încheiat un pact de alianță*”².

Opinia lui Ammianus Marcellinus, cu privire la apartenența etnică a popoarelor supuse de huni nu este, însă, împărțită și de alți autori mai târzii. Unii dintre aceștia, precum Priscus din Panion (secolul V) sau

*Cercetător independent, Mediaș.

¹ Este cunoscut faptul că din tregoți, protagoniștii au fost *vizigoții (thervingii)*. Întrucât în derularea evenimentelor s-au implicat și câteva grupări ale *ostrogoților (greuthungii)*, ca aliați ai primilor, am considerat corect, atât din punct de vedere istoric, cât și științific, ca pe parcursul prezentului studiu să folosim numele fiecărei ramuri, când acestea au acționat independent, iar atunci când au acționat în comun să utilizăm denumirea de *goți*, care le include pe ambele.

² Ammianus Marcellinus, with an English Translation by, J.C. Rolfe, *In Three Volumes*, vol. III. *Books XXVII-XXXI, Excerpta Valesiana*, Cambridge, Massachusetts, London, MCMXXXIX, XXXI.3.1 (Ammianus 1939); [a se vedea și edițiile: Ammianus Marcellinus, *Istorie Romană*. Studiu introductiv, traducere, note și indice D. Popescu, București, 1982, XXXI.3.1 (Ammianus 1982); Ammiano Marcellino, *Le storie*. A cura di A. Selem, Novara-Torino, 2013, XXXI.3.1 (Ammiano 2013)].

Jordanes (secolul VI), care le consideră ca fiind populații de etnii populații distincte³.

Secondați de noii lor aliați, de alani, în primul rând, hunii au atacat apoi și au distrus Regatul Ostrogot din nordul Mării Negre, condus de regele Hermanarich. Acesta, susține Ammianus Marcellinus, „*surprins de furtuna abătută asupra lui, deși a încercat un timp să reziste*” a fost în cele din urmă învins și neputând suporta consecințele înfrângerii, bătrânul șef ostrogot, „*și-a găsit liniștea în moartea de bunăvoie*”⁴. O altă versiune a morții regelui ostrogot ne transmite Jordanes, care susține că acesta, „*neputând suporta durerea rănii sale*”, căpătate în urma unui atentat, „*și incursiunile hunilor, a murit de bătrânețe, bucurându-se de multe zile, în al o sută zecelea an al vieții sale*”⁵. Urmașul lui Hermanarich, regele Withimer, a continuat rezistența. Potrivit lui Ammianus Marcellinus acesta purtat lupte grele cu hunii, aliați cu alanii, „*ajutat de alți huni, pe care-i atrăsese de partea cu plată de partea sa*”, dar după „*multe înfrângeri a căzut pe câmpul de luptă*”⁶. I-a urmat la tron fiul său Viderich care, fiind minor, a fost pus sub tutela a doi șefi militari (*duces exerciti*), „*Alatheus și Saphrax, comandanți încercați și cunoscuți prin izbânzile lor*”⁷.

Înfrângerea suferită a provocat dispersarea ostrogoților. Unii s-au supus cuceritorilor pe care i-au urmat apoi în acțiunile lor. Faptul este afirmat, indirect, de Jordanes care afirmă că moartea lui Hermanarich „*le-a oferit hunilor ocazia să-și exercite puterea peste acei goți care, după cum am spus, trăiesc în regiunile răsăritene și se numesc ostrogoți*”⁸. Alții s-au

³ Priscus, *Fragmenta / Fragments*, în „The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire: Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus”, by R.C. Blockley, Liverpool, 1983, § 1 (Priscus 1983; [a se vedea și ediția: Priscus, *The Fragmentary History of Priscus. Attila, the Huns and the Roman Empire AD 430-476*, Translated with an Introduction by J. Given, Merchantville NJ, 2014, § 45 (Priscus 2014)]; Jordanes, *Romana and Getica*. Translated with an Introduction and Notes by P. Van Nuffelen and L. Van Hoof, Liverpool, 2020, XXIV.126 (Jordanes 2020); [a se vedea și edițiile: Jordanes, *Storia dei Goti*. A cura di E. Bartolini. Testo latino a fronte, Milano, 1997, XXIV (Jordanes 1997); Iordanes, *De origine actibusque Gestarum / Despre originea și faptele geților*. Ediție bilingvă latină-română. Traducere de D. Popescu. Îngrijire ediție, studiu introductiv de G. Gheorghe. Prefață de D. Ionică, București, 2014, XXIV.126 (Iordanes 2014)].

⁴ Ammianus 1939, XXXI.3.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.3.2; Ammiano 2013, XXXI.3.2].

⁵ Jordanes 2020, XXIV.129-130; [a se vedează edițiile: Jordanes, 1997, XXIV; Iordanes 2014 XXIV.129-130].

⁶ Ammianus 1939, XXXI.3.3; [a se vedează edițiile: Ammianus 1982, XXXI.3.3; Ammiano 2013, XXXI.3.3].

⁷ *Ibidem* 1939, XXXI.3.3; [a se vedează edițiile: Ammianus 1982, XXXI.3.3; Ammiano 2013, XXXI.3.3].

⁸ Jordanes 2020, XXIV.130; [a se vedează edițiile: Jordanes, 1997, XXIV; Iordanes 2014 XXIV.130].

deplasat spre vest. Conform relatării lui Ammianus Marcellinus, aceștia s-au aflat sub conducerea căpeteniilor Alatheus și Saphrax care, avându-l alături și pe tânărul rege Viderich, „*constrânși de împrejurare, și-au pierdut încrederea că vor putea respinge pe dușman, și retrăgându-se încet, cu precauție, au ajuns la râul Danastrus (Nistru, n.n.), care scaldă câmpiile întinse dintre Istros și Borysthenes (Nipru, n.n.)*”⁹.

Înaintarea hunilor spre vest a continuat cu atacarea vizigoților, care controlau regiunile extracarpătice al vechii Dacii, până dincolo de Nistru (376) Informat asupra invaziei hunilor, cel mai puternic șef vizigot din nordul Dunării, Athanarich, *judex potentissimus*, a hotărât să le oprească înaintarea. Inițial, a încercat să facă acest lucru între Prut și Nistru, pe așa-numitul *vallum Greuthungorum*. Cunoaștem din relatarea lui Ammianus Marcellinus că în acest scop șeful vizigot „și-a așezat tabăra într-un loc favorabil, aproape de malurile fluviului Danastrus și ceva mai departe de *vallum Greuthungorum*”¹⁰. Concomitent, a trimis o unitate de cercetare, comandată de șefii (*duces*) Munderichus, Lagarimanus și alți fruntași cu misiunea „să culeagă informații pe o adâncime de douăzeci de mile (circa 30 km, n.n.) despre apropierea dușmanilor”¹¹.

Tactica adoptată de șeful vizigot a fost, însă, dejucată de huni care, adoptând o ingenioasă stratagemă, au spulberat tabăra lui Athanarich printr-un surprinzător și violent atac de noapte. Derularea operațiunilor desfășurate de aceștia își află prezentarea în *Istoria* lui Ammianus Marcellinus care relatează că descoperind unitatea de cercetare vizigotă, hunii, „bănuind că în afară de detașamentul înaintat pentru cercetare se găsește altă armată mai numeroasă înapoi, au ocolit acest detașament care, fără să-i simtă, stătea liniștit, ca și cum nu l-ar fi pândit nicio primejdie”, apoi îndreptându-se împotriva grupării principale de forțe, comandate de șeful vizigot, „s-au strecurat pe unde a fost mai ușor și, de teamă ca nu cumva să se afle prin vreun cercetaș despre acțiunea lor, l-au atacat în mod fulgerător chiar pe Athanarich”¹². Luat complet prin surprindere, acesta, după ce la primul atac al hunilor „pierduse o mare parte din oaste”, s-a retras la adăpostul oferit de „desișul munților”¹³.

⁹Ammianus 1939, XXXI.3.3; [a se vedeașieditiile:Ammianus 1982, XXXI.3.3; Ammiano 2013, XXXI.3.3].

¹⁰*Ibidem*, XXXI.3.5; [a se vedeașieditiile:Ammianus 1982, XXXI.3.5; Ammiano 2013, XXXI.3.5].

¹¹*Ibidem*, XXXI.3.5; [a se vedeașieditiile:Ammianus 1982, XXXI.3.5; Ammiano 2013, XXXI.3.5].

¹²*Ibidem*, XXXI.3.6; [a se vedeașieditiile:Ammianus 1982, XXXI.3.6; Ammiano 2013, XXXI.3.6].

¹³*Ibidem*, XXXI.3.7; [a se vedeașieditiile:Ammianus 1982, XXXI.3.7; Ammiano 2013, XXXI.3.7].

După acest prim eșec, șeful vizigot a întreprins o nouă acțiune de oprire a hunilor, împreună cu taifalii, în teritoriile controlate de aceștia. Cunoaștem din relatarea lui Ammianus Marcellinus că Athanarich, înspăimântat de lovitura primită, dar „și de altele mai mari care puteau veni, a început să înalțe un zid (muros) de la malurile râului Gerasus (probabil Siret, n.n.) și până la Danubius, de-a lungul teritoriului taifalilor, deoarece spera și considera cu tărie „că acest zid, terminat repede, va fi o platoșă care să-i asigure apărarea și liniștea”¹⁴.

Rapiditatea cu care s-au mișcat hunii a provocat eșecul și acestei a doua tentative a lui Athanarich de le stăvili înaintarea. Pe când lucrările defensive inițiate de șeful vizigot în teritoriile taifalilor erau încă în curs de realizare, susține istoricul roman, „hunii se apropiau cu pași repezi și cu siguranță că l-ar fi nimicit, dacă nu le-ar fi fost împiedicată înaintarea de greutatea prăzilor pe care le duceau cu ei”¹⁵.

Identificarea și localizarea *vallum*-urilor și a regiunilor în care Athanarich a încercat să-i oprească pe huni nu poate fi realizată cu certitudine în contextul în care informațiile cu aceste aspecte lipsesc. În consecință, părerile exprimate de cercetători au condus la o controversă care încă nu și-a aflat rezolvarea. Nu insistăm asupra ei deoarece acest lucru a fost făcut de alți istorici care au prezentat și analizat opiniile formulate și emise de-a lungul timpului¹⁶.

Eșecurile militare suferite de Athanarich în încercările disperate de a-i opri pe huni au avut un impact negativ asupra situației întregii populații aflate sub conducerea lui, care s-a văzut confruntată cu grave lipsuri. În consecință, pe fondul eșuării celei de-a doua tentative a șefului vizigot de a opri înaintarea hunilor s-a produs dispersarea vizigoților. Ca urmare, „o mare parte a populației, silită de lipsa celor necesare traiului, a părăsit pe Athanarich și se gândea la un loc de așezare departe de orice amenințare barbară”¹⁷. Intenția acestor grupări ale vizigoților era aceea de a trece în sudul Dunării și de a se stabili în Imperiul Romano-Bizantin deoarece, considerau ei, doar „Thracia le poate oferi loc de refugiu”¹⁸. Ammianus Marcellinus identifică două motive esențiale care au constituit temeiul

¹⁴*Ibidem*, XXXI.3.7; [a se vedeașieditiile: Ammianus 1982, XXXI.3.7; Ammiano 2013, XXXI.3.7].

¹⁵*Ibidem*, XXXI.3.8; [a se vedeașieditiile: Ammianus 1982, XXXI.3.8; Ammiano 2013, XXXI.3.8].

¹⁶ Al. Madgearu, *Istoria militară a Daciei post-romane, 275-614*, Târgoviște, 2011, p. 92-95 (*Istoria Militară*).

¹⁷ Ammianus 1939, XXXI.3.8; [a se vedeașieditiile: Ammianus 1982, XXXI.3.8; Ammiano 2013, XXXI.3.8].

¹⁸*Ibidem*, XXXI.3.8; [a se vedeașieditiile: Ammianus 1982, XXXI.3.8; Ammiano 2013, XXXI.3.8].

intenției acestor grupări de a se așeza în imperiu. Primul, de natură economică, era acela că Thracia, care „are pământul foarte fertil”, le putea oferi cele necesare traiului, iar al doilea, de ordin militaro-strategic, consta în convingerea că „fluviul Istros cu albia lui largă și adâncă îi ferește de năvălirile barbare din nord”¹⁹.

Primii care au făcut o astfel de opțiune au fost vizigoții conduși de căpetenia Alviv. Aceștia „au ocupat malul stâng al Danubiusului” și, printr-o solie trimisă la curtea împăratului Flavius Valens (364-378), „cereau, cu rugăminți umile, să fie primiți la sud de fluviu”, angajându-se, în schimb că „că vor trăi acolo liniștiți” și că dacă va fi necesar vor contribui la apărarea teritoriului dând „ajutoare pentru apărarea imperiului”²⁰.

Cu anumite nuanțe, informații cu un conținut asemănător se regăsesc și în lucrările unor autori din cele două părți ale lumii romane, care și-au redactat operele la sfârșitul secolului al IV-lea sau în secolul al V-lea. Asemenea informații se regăsesc în operele lui Eunapius din Sardes (secolul IV), Philostorgius (secolele IV-V), Socrates Scholasticus (secolele IV-V), Zosimus (secolul V) sau Sozomenos (secolul V). Astfel, retorul atenian Eunapius din Sardes relatează că vizigoții, înfrânți de huni, „s-au adunat, pornind să fugă, bărbați care erau deosebit de apți pentru război, s-au strâns la Istros și, stând pe mal, și-au întins mâinile de departe, cu strigăte și bocete, cerșind milă și cerând să li se permită să treacă” angajându-se față de autoritățile romano-bizantine că în schimbul acestei permisiuni „le vor fi aliați (σύμμαχοι) în războaie”²¹. Philostorgius consideră, că vizigoții din nordul Dunării, înfrânți și alungați de huni au trecut în imperiu „ca prieteni (φιλία)”²². Zosimus consemnează că vizigoții fugind din fața hunilor, au trecut în sudul Dunării și i-au cerut împăratului să fie primiți în Imperiul Romano-Bizantin, angajându-se, în schimb, „că se vor purta față de el ca aliați (σύμμαχοι) credincioși și pe care putea conta”²³. La rândul

¹⁹*Ibidem*, XXXI.3.8; [a se vedeași edițiile: Ammianus 1982, XXXI.3.8; Ammiano 2013, XXXI.3.8].

²⁰*Ibidem*, XXXI.4.1; [a se vedeași edițiile: Ammianus 1982, XXXI.4.1; Ammiano 2013, XXXI.4.1].

²¹Eunapius, *Fragments*, în „The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus”, vol. II. Text, Translation and Historiographical Notes R.C. Blockley, Liverpool, 1983, VI.42 (Eunapius 1983).

²²Philostorgius, *Historia Ecclesiastica* / Filostorgiu, *Istoria bisericească*. Ediție bilingvă. Traducere de D. Garofeanu. Studiu introductiv, tabel cronologic și note explicative de Dragoș Mirșanu. Ediție îngrijită de Adrian Muraru, Iași, 2012, IX.17 (Philostorgius / Filostorgiu 2012); [a se vedea și ediția: Philostorgius, *Church History*. Translated with an Introduction and Notes by Ph. R. Amidon, S.J., Atlanta, 2007, 9.17 (Philostorgius 2007)].

²³Zosime, *Histoire nouvelle*, t. II, 2e partie (*Livre IV*). Texte établi et traduit par Fr. Paschoud, Paris, 1979, IV.XX.5 (Zosime 1979); [a se vedea și edițiile: Zosimo, *Storia*

lui, Socrates Scholasticus menționează că vizigoții, refugiați în teritoriile statului romano-bizantin, au „*să fie slujitori (δοῦλεῖντοι) ai împăratului*” și să îndeplinească „*ceea ce le-ar comanda împăratul romanilor*”²⁴. În sfârșit, Sozomenos afirmă că vizigoții, urmăriți de huni, după ce au trecut Dunărea au trimis soli împăratului „*făgăduind că de acum înainte vor fi aliați (σύνμαχοι)*” solicitând, în schimb să li permită „*să locuiască oriunde dorește el*”²⁵.

Spre deosebire de ceilalți autori menționați, Sozomenos susține că solia vizigoților la curtea lui Valens ar fi fost condusă, se pare, de episcopul lor arian Wulphilas/Ulphilas²⁶. O știre similară este preluată și introdusă și de Thephanes Confessor, în *Cronica* lui, redactată, însă, la începutul secolului al IX-lea²⁷.

Eunapius din Sardes ne transmite, de asemenea, și interesanta știre că unele grupuri ale vizigoților au încercat să forțeze trecerea Dunării înainte de a primi acordul autorităților imperiale, dar că acțiunea lor a fost anihilată prin forța armelor de militarii care asigurau apărarea *limes*-ului dunărean. Cu privire la acest aspect, autorul amintit arată că „*înainte ca împăratul să fi dat permisiunea de trecere*”, cei mai curajoși dintre vizigoți „*au plănuit să forțeze trecerea*” în teritoriile imperiului, dar au eșuat în tentativa lor deoarece „*au fost tăiați, în timp ce încercau să facă acest lucru*” de militarii romano-bizantini care asigurau apărarea *limes*-ului²⁸.

Alți autori din aceeași perioadă se limitează doar la a înregistra trecerea vizigoților în imperiu, fără a oferi detalii. Astfel de informații ne oferă Hyeronimus (secolul IV), Paulus Orosius (secolul IV), sau autorii anonimi *Consulariei Constantinopolitane*. Primul se consemnează doar că după ce hunii le-au devastat pământurile, „*goții au fost primiți de*

nuova, introduzione, traduzione e note di F. Conca. Testo greco a fronte, Milano, 2007, IV.20.5 (Zosimo 2007); Zosimus, *New History*. A Translated with Commentary by R.T. Ridley, Camberra, 1982, IV.20.5 (Zosimus 1982)].

²⁴Socrate de Constantinople, *Histoire ecclésiastique, Livres IV-VI*. Texte grec de l'édition G.C. Hansen (CGS). Traduction par P. Périchon, s.j. et P. Maraval. Introduction et notes par P. Maraval, Paris, 2006, IV.XXXIV.1 (Socrate 2006).

²⁵Sozomène, *Histoire ecclésiastique. Livres V-VI*. Texte grec de l'édition J. Bidez-G.C. Hansen (GCS). Introduction et annotation par G. Sabbah. Traduction par A.-J. Festugière, o.p. et B. Grillet, Paris, 2005, VI.37.5 (Sozomène 2005).

²⁶*Ibidem*, VI.37.6.

²⁷Theophanes Confessor, *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*. Translated with Introduction and Commentary by Cy. Mango and R. Scott with the assistance of G. Greatrex, Oxford, 1977, AM 5869, AD 376/7 (Theophanes 1997).

²⁸Eunapius 1983, VI.42.

romani”²⁹. Cel de-al doilea înregistrează succint faptul că „goții au fugit peste Dunăre, fără ca vreun tratat (foedus) să fie semnat”³⁰. Facem precizarea că o informație identică se regăsește în *Historia Romana* a istoricului longobard Paulus Diaconus, care scrie, însă, în secolul al VIII-lea³¹.

La fel de succintă este și însemnarea din *Consularia Constantinopolitana*, unde sub anul 376, autorii ei anonimi menționează că înfrânți și alungați de huni din teritoriile pe care le stăpâneau, „goții au fost primiți în Romania din îndemnul milei”³².

Sursele avute la dispoziție ne transmit știri divergente cu privire la unele condiții de ordin militar solicitate de autoritățile romano-bizantine vizigoților care solicitau acordul pentru a pătrunde în imperiu.

Spre exemplu, Ammianus Marcellinus sau Hyeronimus susțin că germanicii, care au fost admiși în teritoriile imperiului, și-au păstrat armele³³. La polul opus se situează opiniile acelor autori care afirmă că pentru a fi primiți în imperiu, vizigoților li s-a cerut să depună armele. Asemenea informații se regăsesc în lucrările lui Eunapius, Paulus Orosius sau Zosimus³⁴.

Pentru autoritățile romano-bizantine, exploatarea potențialului militar al vizigoților a constituit factorul suprem care a stat la baza acordării dreptului acestora de a se stabili în imperiu. Prin colonizarea acestora în

²⁹ Jerome, *A Translation of Jerome's Chronicon with Historical Commentary*, by M.D. Donalson, Lewiston / Queenston / Lampeter, AD 377 (248h) (Jerome 1996); [a se vedea și ediția: Jerome, *Chronicle*. Translated and edited by R. Pearse, Ipswich, UK, 2005, a. 377 (h) (Jerome 2005)].

³⁰ Orosio, *Le storie contro in Pagani*, vol. II (*Libri V-VII*), a cura di A. Lippold. Traduzione di G. Chiarini, Fondazione Lorenzo Valla, 1998, VII.33.10 (Orosio 1998); [a se vedea și edițiile: Paulus Orosius, *The Seven Books of History against the Pagans*. Translated by R.J. Deferrari, Washington, D.C., 1981, 33 (Orosius 1981); Orosius, *Seven Books of History against the Pagans*. Translated with an introduction and notes by A.T. Fear, Liverpool, 2010, 7.33.10 (Orosius 2010)].

³¹ Pauli Diaconi, *Historia Romană*. A cura di A. Crivellucci, Roma, 1914, XI.10 (Paulus Diaconus 1914).

³² Anonymorum Complurium, *Consularia Constantinopolitana seu Descriptio Consulium*, în „The Chronicle of Hydatius and the *Consularia Constantinopolitana*. Two Contemporary Accounts of the Final Years of the Roman Empire”. Edited with an English translation by R.W. Burgess, Oxford, 1993 (*Consularia Constantinopolitana*), p. 240, a. 376.

³³ Ammianus 1939, XXXI.4.9; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.4.9; Ammiano 2013, XXXI.4.9]; Jerome 1996, AD 377 (248h); [a se vedea și ediția: Jerome 2005, a. 377 (h)].

³⁴ Eunapius 1983, VI.42; Orosio 1998, VII.33.10; [a se vedea și edițiile: Orosius 1981, 33; Orosius 2010, 7.33.10]; Zosime 1979, IV.XX.6; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.20.6; Zosimus 1982, IV.20.6].

sudul Dunării, Valens a avut în vedere atingerea unor obiective militare de importanță vitală pentru imperiu, respectiv consolidarea apărării *limes*-ului danubian. Foarte elocvent reliefează acest aspect Socrates Scholasticus care afirmă că prin acceptarea vizigoților în imperiu, Valens „*credea că va dobândi o armată disponibilă și bine pregătită împotriva dușmanilor săi*”, căci el „*spera că barbarii vor fi păzitori mai redutabili [ai graniței] decât romanii*”³⁵. În temeiul acestei speranțe, continuă autorul, împăratul a comis o greșeală fatală din punct de vedere militar, aceea că ulterior „*a neglijat să mărească numărul soldaților romani*”³⁶. Informații identice sunt cuprinse și în *Istoria bisericească* a lui Sozomenos care consideră că „*întrucât crezuse de fapt că goții îi vor fi de folos lui (împăratului, n.n.) și supușilor săi și că vor fi redutabili pentru dușmani, deoarece erau mereu pe picior de război, a neglijat trupele romane*”, iar recrutarea militarilor din rândul locuitorilor „*din orașe și sate dependente de romani*” a fost înlocuită cu „*o taxă în aur*”³⁷. Sozomenos mai identifică între factorii care au stat la baza deciziei imperiale de a-i primi pe vizigoți în imperiu și unul de natură religioasă. În conformitate cu conținutul informațiilor transmise de el, acceptarea în granițele statului romano-bizantin a viziogților conduși de Fritigern și Alaviv s-ar fi datorat, în mare măsură, și faptului că aceștia erau adepți ai arianismului, erezie care număra între adepții ei pe însuși împăratul Valens³⁸. Theophanes Confessor include și el o știre al cărei conținut conduce spre o asemenea concluzie³⁹.

Primele grupări vizigote pătrunse la sud de fluviu au fost cele conduse de căpeteniile Fritigern și Alaviv, „*cărora împăratul le-a dat alimente pentru un timp limitat și pământ pentru a-l cultiva*”⁴⁰. Au trecut apoi cu acordul autorităților romano-bizantine „*nenumărate mulțimi de oameni*” care „*s-au răspândit prin provincii și, pătrunzând pretutindeni, au umplut tot întinsul câmpurilor și toate văile și coastele munților*”⁴¹.

Locul trecerii Dunării de către vizigoți nu poate fi stabilit cu exactitate, din cauza absenței oricăror informații referitoare la acest aspect. Cei mai mulți istorici sunt de părere că, cel mai probabil, trecerea germanicilor în sudul Dunării s-a făcut prin vadul de la Durostorum, deși

³⁵ Socrate 2006, IV.XXXIV.3-4.

³⁶ *Ibidem*, IV.XXXIV.4.

³⁷ Sozomène 2005, VI.37.16.

³⁸ *Ibidem*, VI.37.7-14.

³⁹ Theophanes 1997, AM 5869, AD 376/7.

⁴⁰ Ammianus 1939, XXXI.4.8; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.4.8; Ammiano 2013, XXXI.4.8].

⁴¹ *Ibidem*, XXXI.4.8; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.4.8; Ammiano 2013, XXXI.4.8].

unii nu exclud nici posibilitatea, puțin probabilă, ca traversarea să se fi făcut pe la Transmarisca (Turtucaia)⁴².

În același timp cu vizigoții, au sosit la Dunăre și ostrogoții conduși de regele Viderich și de consilierii lui, Alatheus, Saphrax și Farnobius. Știm din relatarea lui Ammianus Marcellinus că și regele ostrogot, prin intermediul unor soli trimiși la curtea imperială i-a cerut împăratului „*să-i acorde aceeași omenie ca și celor de mai înainte*”, dar solicitarea i-a fost respinsă pe motiv „*că așa cer interesele statului*”⁴³.

În ceea ce îl privește pe Athanarich, care se războiește cu Valens între 367 și 369, acesta, considerând că nu va fi primit în imperiu, datorită dușmăniei pe care i-o purta împăratul, a optat să rămână în nordul Dunării. Ca urmare, el „*s-a retras cu toți ai săi în ținutul Caucalandei, greu accesibil din cauza munților înalți și a pădurilor dese care-l înconjurau, de unde a alungat pe sarmați*”⁴⁴.

Identificarea și localizarea acestui ținut al *Caucalandei*, care a servit de refugiu vizigoților conduși de Athanarich, a fost făcută diferit de istoricii care au abordat această problemă. Astfel, ca localizare au fost propuse numeroase locuri, precum Munții Buzăului, Munții Banatului, Țara Loviștei, Țara Bârsei, zona Carpaților de Curbură, munții din vecinătatea Oltului, platoul Bârladului, Transilvania sau depresiunile de pe versantul ardelean al Carpaților Orientali, situate între Pasul Tulgheș, în nord, și pasul Buzăului, în sud⁴⁵. Nu insistăm asupra discuțiilor generate de acest subiect

⁴² F. Runkel, *Die Schlacht bei Adrianopel*, Rostock, 1903, p. 7; L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgange der Völkerwanderung*, I. Abteilung, 2. und 3. Buch, Berlin, 1905, p. 113; H. Wolfram, *History of the Goths*. Translated by T.J. Dunlap, Berkeley, Los Angeles, London, 1988, p. 119; M. Kulikowski, *Rome's Gothic Wars from the Third Century to Alaric*. Cambridge, New York, 2007, p. 130.

⁴³ Ammianus 1939, XXXI.4.12-13; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.4.12-13; Ammiano 2013, XXXI.4.12-13].

⁴⁴ Ammianus 1939, XXXI.4.13; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.4.13; Ammiano 2013, XXXI.4.13].

⁴⁵ Al. Odobescu, *Opere*, vol. IV: *Tezaurul de la Pietroasa*, București, 1976, p. 723-734; B.P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, București, 1999, p. 497; A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. I, București, 1985, p. 237, 250, N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. II: *Oamenii pământului (Până la anul 1000)*, București, 1992, p. 54; D. Onciul, *Scrieri istorice*, vol. 2, București, 1968, p. 252; C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I. *Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432)*, București, 2000, p. 173; L. Musset, *Invaziile*, vol. I. *Valurile germanice*, București, 2002, pp. 121, I.I. Nistor, *Bizantinii în lupta pentru recucerirea Daciei și Transdanubiei*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. III, t. XXV, m. 15, București, 1943, p. 700; G. Popa-Lisseanu, *Continuitatea românilor în Dacia. Dovezi nouă*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. III, t. XXIII, m. 9, 1940-1941, București, 1941, p. 171; C.C. Petolescu, *Dacia și Imperiul Roman*, București, 2000, pp. 345-346; Al. Madgearu, *Three Problems of Historical Geography: Daphne, Montes*

întrucât nu prezintă importanță pentru demersul nostru, pe de-o parte, dar și pentru faptul că opiniile exprimate au fost analizate de alți cercetători, pe de altă parte⁴⁶.

Vizigoții primiți în imperiu au fost colonizați, în calitate de *foederati*, în Dioceza Thracia. Statutul lor este precizat în lucrările unor autori din secolele IV-V. Potrivit acestora, gemanicii erau considerați *prieteni* (φιλία) sau *aliați* (σύμμαχοι) ai imperiului ori *slujitori* (δούλευτοι) ai împăratului⁴⁷. În virtutea informațiilor existente, istoricul german Gerhard Wirth considera că gemanicii au primit statutul de *dediticii*, opinie acceptată și de alți cercetători⁴⁸.

Numărul vizigoților pătrunși în imperiu pare să fi fost unul semnificativ. Contemporanul Eunapius din Sardes consideră că aceștia au fost „în număr de aproape 200.000”⁴⁹. Cifra avansată de autorul romano-bizantin a fost acceptată, cu rezerve sau fără, și de o serie de istorici moderni, sau respinsă de alții, care o apreciază ca fiind mult exagerată, unii dintre aceștia considerând-o ca fiind de la peste 10.000 la câteva zeci⁵⁰.

Stabilirea vizigoților în sudul Dunării a ridicat, însă, în fața administrației imperiale provinciale probleme serioase a căror rezolvare solicita competență, seriozitate și, mai ales, integritate morală din partea

Serrorum and Caucaland, în „Etudes Balkaniques”, 3, 2000, pp. 137-139 (*Three Problems*); Al. Madgearu, *Istoria militară*, pp. 95-97; G. Ravegnani, *La caduta dell'Imperio romano*, e-book, Bologna, 2020, p. 27.

⁴⁶ Al. Madgearu, *Three Problems*, pp. 137-139; Al. Madgearu, *Istoria militară*, pp. 95-97.

⁴⁷ Philostorgius / Filostorgiu 2012, IX.17; [a se vedea și ediția: Philostorgius 2007, 9.17]; Eunapius 1983, VI.42; Zosime 1979, IV.XX.5; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.20.5; Zosimus 1982, IV.20.5]; Sozomène 2005, VI.37.5; Socrate 2006, IV.XXXIV.1.

⁴⁸ G. Wirth, *Rome and its Germanic Partners in the Fourth Century*, în „Kingdoms of the Empire: The Integration of Barbarians in Late Antiquity”. Edited by W. Pohl, Leiden, 1997, p. 47-48; Al. Madgearu, *Istoria militară*, p. 95.

⁴⁹ Eunapius 1983, VI.42.

⁵⁰ Cf. F. Runkel, *op. cit.*, p. 5; Cf. L. Schmidt, *op. cit.*, p. 166; Cf. J.B. Bury, *History of the Later Roman Empire. From the Death of Theodosius I to the Death of Justinian (A.D. 395 to A.D. 565)*. In Two Volumes, vol. I, London, 1923, p. 104; Cf. Ch. Diehl, *Histoire de l'Empire Byzantin*, Paris, 1924, p. 6; Cf. Th. S. Burns, *The Battle of Adrianople: A Reconsideration*, în „Historia”, XXII, 1973, 2, 2 quartal, p. 337; Cf. Idem, *Calculating Ostrogothic Population*, în „Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae”, XXVI, 1978, p. 458; Cf. Al. Suceveanu, Al. Barnea, *La Dobroudja romaine*, Bucarest, 1991, p. 166; Cf. S. Williams, G. Friell, *Theodosius. The Empire at Bay*, London, 1994, p. 154; Cf. W. Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford, California, 1997, p. 67; Cf. J. Curran, *From Jovian to Theodosius*, în „The Cambridge Ancient History, vol XIII. The Late Empire, A.D. 337-425”, Edited by Averil Cameron, P. Garnsey, Cambridge, 1998, p. 98; Cf. M. Zahariade, *Scythia Minor. A History of a later Roman Province (284-681)*, Amsterdam, 2006, p. 27; Cf. M. Kulikowski, *op. cit.*, p. 130; Cf. D.M. Gwynn, *The Goths. Lost Civilizations*, London, 2017, pp. 15, 27; Cf. A. Sattin, *Nomazii. Hoinarii care ne-au modelat lumea*. Traducere din limba engleză de M. Moroiu, București, 2023, p. 154.

conducătorilor acesteia. Din nefericire, în aceste momente cruciale pentru soarta provinciilor dunărene, când, așa cum subliniază Ammianus Marcellinus, „*lucrurile se complicau și necesitatea cerea în acele împrejurări grele niște conducători militari din cei mai cunoscuți prin fapte strălucite*”, lucrurile stăteau complet diferit, căci „*cei care se găseau atunci în fruntea armatei erau toți, până la unul, niște oameni corupți*”, în primul rând „*Lupicinus și Maximus, unul comite al Thraciei, iar celălalt primejdios guvernator militar (dux local, probabil al Moesiei Secunda, n.n.), care s-au întrecut „în acte nesăbuite”, astfel că „lăcomia și perfidia lor au fost izvorul tuturor nenorocirilor*”⁵¹.

Asemenea lui Ammianus Marcellinus, Jordanes îi face responsabili pentru tratamentul aplicat germanicilor pe ambii comandanți romano-bizantini⁵². Spre deosebire de aceștia, hispanicul Paulus Orosius atribuie în totalitate responsabilitatea pentru abuzurile împotriva vizigoților ducelui Maximus. Ca urmare, conchide el „*din cauza avariției de nesuferit a generalului Maximus*”, germanicii au ajuns în pragul răzvrătirii⁵³.

În temeiul știrilor transmise de Ammianus Marcellinus considerăm că Lupicinus deținea funcția de *comes rei militaris per Thracias*, iar Maximus era un *doux* local. Dacă admitem ca veridică opinia istoricilor care susțin că, cel mai probabil, trecerea vizigoților în sudul Dunării s-a făcut pe la Durostorum (Silistra, n.n.), este foarte posibil ca Maximus să fi fost, așa cum afirmă Noel Lenski, *dux Moesie*⁵⁴. Mai exact, considerăm noi, acesta a fost *dux Moesiae Secundae*.

Lipsiți de cele necesare traiului, vizigoții care, așa cum am văzut, primiseră din partea împăratului alimente pentru o perioadă limitată, au încercut să sufere cumplit de foame. Situația dificilă în care se aflau germanicii a fost exploatată cu nerușinare și inuman de autoritățile imperiale locale puse pe căpătuială, căci potrivit relatării lui Ammanus Marcellinus, „*pe când barbarii trecuți peste fluviu se zbăteau în lipsa de alimente, odioșii noștri comandanți în pofta lor nemăsurată de câștig au născocit un târg detestabil: au strâns din toate părțile câini, câți au putut de mulți, și i-au dat pentru hrană, cerând în schimbul lor oameni ca sclavi, câte un om*

⁵¹ Ammianus 1939, XXXI.4.9; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.4.9; Ammiano 2013, XXXI.4.9]; Cf. N. Lenski, *Failure of Empire. Valens and Roman State in the Fourth Century A.D.*, Berkeley, Los Angeles, London, 2002, p. 326.

⁵² Jordanes 2020, XXIV.134; [a se vedea și edițiile: Jordanes, 1997, XXIV; Iordanes 2014 XXIV.134].

⁵³ Orosio 1998, VII.33.11; [a se vedea și edițiile: Orosius 1981, 33; Orosius 2010, 7.33.11].

⁵⁴ N. Lenski, *op. cit.*, p. 326.

pentru fiecare câine”, astfel că fiecare din „cei infometați au fost nevoiți, chiar conducătorii lor, să-și dea copii în sclavie”⁵⁵.

Informații cu un conținut identic se regăsesc și în lucrările altor autori contemporani sau tardivi. Eunapius din Sardes, referindu-se la atitudinea reprezentanților autorităților romano-bizantine față de vizigoți, susține că *„unul era captivat de un băiat frumos și drăguț dintre cei care traversaseră, altul era atras de frumoasa soție a unui prizonier, altul era cucerit de vreo fecioară și toți au fost copleșiți de darurile valoroase care le-au fost oferite, cămăși de in și cuverturi cu franjuri pe ambele capete. Pur și simplu, fiecare dintre ei hotărâse că și va umple casa cu servitori și gospodăria cu păstori și își va potoli pofta nebună de plăceri, prin permisiunea de care se bucura”⁵⁶.* La rândul lui, Zosimos susține că șefii administrației civile și militare imperiale *„nu s-au preocupat de nimic altceva decât să aleagă femei frumoase și să urmărească băieți în floarea vieții pentru desfrânare rușinoasă și să dobândească servitori și cultivatori de pământ”⁵⁷.*

Informații asemănătoare sunt transmise și de Jordanes. Spre deosebire, însă, de ceilalți autori, include și pe ostrogoți, relatarea lui. Cunoaștem din lucrarea acestora că profitând de situația disperată a germanicilor, generalii Lupicinus și Maximus, *„împinși de lăcomie, au început să le predea, la un preț mare, nu numai carne de oi și de vite, ci și cadavre de câini și alte animale necurate, până în punctul în care un sclav era vândut pentru o singură pâine sau zece livre de carne”⁵⁸.* În continuare, referindu-se la același aspect, Jordanes relatează că atunci *„când sclavii și bunurile li s-au terminat, lacomul negustor s-a folosit de nevoia lor de mâncare pentru a le cere copiii. Părinții au acceptat acest lucru ca pe un rău mai mic pentru siguranța copiilor: ei socoteau că este mai ușor să-și piardă libertatea decât viața, căci este de preferat ca cineva să fie vândut pentru a fi hrănit cu milă, decât să fie lăsat să moară”⁵⁹.*

Știrile transmise de sursele de care dispunem conduc spre concluzia că autoritățile romano-bizantine au căutat să perpetueze această stare de lucruri, aducătoare de câștig. Supuși acestui tratament degradant și inuman, vizigoții au început să manifeste tendințe tot mai vădite spre răzvrătire.

⁵⁵ Ammianus 1939, XXXI.4.11; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.4.11; Ammiano 2013, XXXI.4.11].

⁵⁶ Eunapius 1983, VI.42.

⁵⁷ Zosime 1979, IV.XX.6; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.20.6; Zosimus 1982, IV.20.6].

⁵⁸ Jordanes 2020, XXVI.134; [a se vedea și edițiile: Jordanes, 1997, XXVI; Iordanes 2014 XXVI.134].

⁵⁹ *Ibidem*, XXVI.135; [a se vedea și edițiile: Jordanes, 1997, XXVI; Iordanes 2014 XXVI.135].

Paulus Orosius este foarte categoric în a se exprima în sensul că vizigoții „*au fost siliți de foame și de ofense să se ridice cu armele*”⁶⁰.

Pentru a preîntâmpina declanșarea revoltei de către vizigoți, care devenise iminentă, comitele Lupicinus a recurs la folosirea forței armate împotriva lor. Ammianus Marcellinus ne informează că acesta, „*chiar temându-se de revoltă, i-a silit cu ajutorul armatei să plece în altă parte cât mai repede*”⁶¹.

În condițiile confuze generate de trecerea vizigoților în sudul Dunării și de tensionarea relațiilor lor cu reprezentanții puterii imperiale locale, s-a produs și debușarea grupării ostrogote condusă de rege Viderich și de consilierii lui, Alatheus, Saphrax și Farnobius, în imperiu, fără acordul autorităților romano-bizantine. Ostrogoții au profitat de faptul că forțele romano-bizantine de pe *limes*-ul danubian, angajate în operațiunile de supraveghere a vizigoților, iar cursul Dunării rămăsese lipsit de apărare, și au forțat trecerea fluviului. Cu privire la acest aspect, Ammianus Marcellinus consemnează că „*greuthungii, găsind momentul oportun, pentru că trupele noastre, angajate în altă misiune nu mai circulau cu bărcile pentru a controla fluviul, și-au făcut în grabă luntri și, după ce au trecut destul de greu, au cantonat foarte departe de locul unde ajunsese Fritigern*”⁶².

Locul de trecere a ostrogoților peste Dunăre este dificil de stabilit. În temeiul informației transmise de Ammianus Marcellinus, după care „*au cantonat foarte departe de locul unde ajunsese Fritigern*”, istoricul Herwig Wolfram emite opinia că vizigoții au traversat fluviul prin Muntenia⁶³. În ceea ce ne privește pe baza acelorași știri admitem și noi că este foarte posibil ca aceștia să nu fi traversat fluviul prin apropiere de Durostorum, ci, cel mai probabil, prin vreun alt vad al Dunării de Jos.

Revoluta vizigoților și războiul romano-bizantino-got (377-378).

În situația dată, consemnează Ammianus Marcellinus, în fruntea oamenilor de sub conducerea lui, Fritigern s-a îndreptat spre Marcianopolis (Devnya, Bulgaria), reședința Provinciei Moesia Secunda. Potrivit autorului roman, șeful vizigot s-a deplasat „*foarte încet*” pentru a oferi posibilitatea „*să fie ajuns din urmă*” de restul grupărilor germanice, sperând ca în acest fel „*să-*

⁶⁰ Orosio 1998, VII.33.11; [a se vedea și edițiile: Orosius 1981, 33; Orosius 2010, 7.33.11].

⁶¹ Ammianus 1939, XXXI.5.1; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.1; Ammiano 2013, XXXI.5.1].

⁶² *Ibidem*, XXXI.5.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.2; Ammiano 2013, XXXI.5.2]; Cf. P. Heather, *The Goths*, Oxford, UK, Malden, Massachusetts, USA, 1997, p. 132.

⁶³ H. Wolfram, *op. cit.*, p. 120.

și poată uni forțele cu ale celorlalți regi”, astfel că în urma acestui marș lent „a ajuns destul de târziu la Marcianopolis”⁶⁴.

În tentativa lui de a-i liniști pe vizigoți, Lupicinius i-a invitat pe Fritigern și Alaviv la Marcianopolis, la un ospăț. Scopul acestei întâlniri a fost, probabil, acela de a tempera pornirea spre revoltă a vizigoților, folosindu-se de frunzașii acestora. Derularea evenimentelor, prezentate de Ammianus Marcellinus, asupra cărora vom reveni, conduce la concluzia că intențiile lui nu au fost deloc pașnice. Acțiunile militare ale acestuia împotriva vizigoților, întreprinse chiar în timpul discuțiilor, susține istoricul roman, l-au convins pe Fritigern că se intenționa să „fie ținut ostatic cu alții”⁶⁵.

Mult mai categoric, Jordanes identifică în acțiunea lui Lupicinus una premeditată, cu scopul de a-l captura sau suprima pe șeful vizigot. Astfel, el afirmă, fără dubii, că, prin invitarea la ospăț, demnitarul romano-bizantin „i-a întins o cursă” lui Fritigern, „după cum dovedesc cele ce au urmat”⁶⁶.

Concomitent, armata romano-bizantină împiedica, prin forța armelor, mulțimea vizigotă care-i însoțise pe conducători să intre în oraș „deși aceasta cerea stăruitor, în numele supunerii față de noi și al convențiilor încheiate, să fie lăsată să intre să-și cumpere cele necesare traiului”, situație în care s-a ajuns la folosirea armelor, barbarii, înfuriați din cauza faptului „că-și vedeau familiile în sclavie, i-au ucis pe soldații unui post de barieră și le-au luat armele”⁶⁷. În replică, Lupicinus, informat asupra incidentului, și aflat în stare de ebrietate în urma ospățului, a recurs la o măsură, pe cât de iresponsabilă, pe tot atât de crudă, anume „a ucis gărzile de onoare și de pază”, care-i însoțiseră pe cei doi șefi vizigoți⁶⁸. Acțiunea violentă a comitelui Thraciei a avut efectul opus celui așteptat, căci vizigoții erau gata „de orice violență pentru a-și răzbuna regii deținuți”⁶⁹. Abil, Fritigern a văzut în acest fapt, factorul obținerii libertății sale. Invocând intenția de a-și tempera conaționalii, pentru a se evita producerea unor „mari vărsări de sânge”, el a obținut permisiunea „să iasă

⁶⁴ Ammianus 1939, XXXI.5.4; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.4; Ammiano 2013, XXXI.5.4].

⁶⁵ *Ibidem*, XXXI.5.7; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.7; Ammiano 2013, XXXI.5.7].

⁶⁶ Jordanes 2020, XXVI.135; [a se vedea și edițiile: Jordanes, 1997, XXVI; Iordanes 2014 XXVI.135].

⁶⁷ Ammianus 1939, XXXI.5.5; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.5; Ammiano 2013, XXXI.5.5].

⁶⁸ *Ibidem*, XXXI.5.6; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.6; Ammiano 2013, XXXI.5.6].

⁶⁹ *Ibidem*, XXXI.5.7; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.7; Ammiano 2013, XXXI.5.7].

cu tovarășii săi pentru a liniști poporul”, dar scăpați de sub supravegherea autorităților romano-bizantine, șeful vizigot și oamenii săi „au plecat în goană pentru a aprinde focul războiului”⁷⁰.

În termeni mult mai laconici sunt prezentate evenimentele în *Getica* lui Jordanes. Acesta relatează Fritigern, „nebănuind capacana”, care îi fusese întinsă de comitele Lupicinus, a venit la ospăț doar cu „câțiva însoțitori”, dar că „în timp ce petrecea în interiorul praetorium-ului a auzit strigătele nefericiților muribunzi”, deoarece soldații romano-bizantini, la ordinul comandantului lor „înceau să-i omoare pe însoțitorii săi, care erau închiși în altă parte, țipetele muribunzilor ajungând până la urechile lui”⁷¹. În situația periculoasă în care a ajuns, continuă Jordanes, „văzând complotul, care a fost dezvăluit”, șeful vizigot „și-a scos sabia, a părăsit ospățul cu mare îndrăzneală și viteză, și-a salvat susținătorii de la o moarte sigură și i-a îndemnat să-i omoare pe romani”⁷².

În urma acestor evenimente, Alaviv dispăre din surse. Acest lucru i-a determinat pe unii istorici să conchidă că, foarte posibil, el și-a pierdut viața, fie în ciocnirea cu trupele romano-bizantine, produsă cu acest prilej, fie a fost capturat, fie a fost eliminat de Frigidigern, care-l percepea ca pe un rival periculos⁷³. Concluziile, care sunt cât se poate de plauzibile, rămân, la nivelul actual al cercetării, în absența unor informații care să le confirme, doar ipoteze de lucru.

În contextul arătat, în primăvara anului 377 izbucnea puternica revoltă a vizigoților. Sub influența evenimentelor politice și militare, acesta avea să se transforme într-un violent conflict, care a opus Imperiul Romano-Bizantin vizigoților pe durata mai multor ani. În acest punct al demersului nostru, suntem în măsură să conchidem că acțiunea de forță a comitelui Lupicinus a constituit elementul care amorsat revolta vizigoților, căci în urma ei „tot neamul tervingilor s-a înfuriat arzând de dorința de a lupta”⁷⁴. Spre aceeași concluzie conduce și știrea transmisă de Jordanes, care susține că după evitarea capcanei întinse de Lupicinus, șeful vizigot și oamenii săi

⁷⁰*Ibidem*, XXXI.5.7; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.7; Ammiano 2013, XXXI.5.7].

⁷¹Jordanes 2020, XXVI.136; [a se vedea și edițiile: Jordanes, 1997, XXVI; Iordanes 2014 XXVI.136].

⁷²*Ibidem*, XXVI.136; [a se vedea și edițiile: Jordanes, 1997, XXVI; Iordanes 2014 XXVI.136].

⁷³H. Wolfram, *op. cit.*, p. 120; M. Nicasie, *Twilight of Empire. The Roman Army from the Reign of Diocletian until the Battle of Adrianople*, Amsterdam, 1998, p. 237; M. Kulikowski, *op. cit.*, p. 133.

⁷⁴Ammianus 1939, XXXI.5.8; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.8; Ammiano 2013, XXXI.5.8].

au plecat în grabă „*pentru a aprinde focul războiului*”⁷⁵. Evenimentele consumate în această etapă a conflictului l-au propulsat pe Fritrihern drept principalul conducător al revoltei împotriva imperiului.

Cu multă rapiditate, revolta a început să i-a amploare și să crească în intensitate. În această fază de debut a ei, vizigoții „*au început să alerge în cete după jaf, prădând și incendiind fermele și făcând mari dezaastre pe unde ajungeau*”, consemnează contemporanul Ammianus Marcellinus⁷⁶.

Din acest moment, pe toată durata cuprinsă între primăvara anului 377 și vara anului 378, izvoarele istorice înregistrează o succesiune de ciocniri militare între forțele romano-bizantine și cele barbare. În general de mică intensitate, angajând un număr redus de forțe, aceste confruntări nu au avut un caracter decisiv, ci au fost doar bătălii de etapă.

Lupta de la Marcianopolis (primăvara 377). În contextul prezentat înregistra și prima ciocnire însemnată între forțele romano-vizigote și vizigoții revoltați. Ea a fost consecința tentativei comitelui Lupicinus de a înăbuși revolta, încă în această fază de debut a ei. Aflăm din relatarea aceluiași Ammianus Marcellinus că generalul romano-bizantin a pornit împotriva germanicilor revoltați „*cu o oaste strânsă în grabă și în neorânduială*”⁷⁷.

Confruntarea a avut loc în apropierea cetății Marcianopolis. Potrivit știrilor transmise de Ammianus Marcellinus, Lupicinus, „*înaintând mai mult la întâmplare decât în chip deliberat*” s-a oprit cu forțele lui „*la nouă mile departe de oraș, pregătit de luptă*”⁷⁸. Deducem din aceste informații că bătălia s-a desfășurat la circa 13 km de Marcianopolis, cel mai probabil, la vest de oraș, înspre Thracia, unde operau forțele vizigoților revoltați.

Efectivele beligeranților, care s-au confruntat în această bătălie nu ne sunt cunoscute. Pe baza informației transmise de Ammianus Marcellinus că forțele romano-bizantine au fost strânse „*în grabă*”, conchidem că acestea nu erau prea numeroase. Ele făceau parte din compunerea forțelor aflate sub comanda ducelui Moesiei Secunda, provincie pe teritoriul căreia s-a desfășurat confruntarea. Credem, de asemenea, că trupele mobilizate „*în grabă*” de comitele Thraciei pentru această confruntare nu făceau parte din cele dislocate pe *limes*-ul danubian, ci din cele dispuse în interior. În scopul formulării unei opinii cât mai veridice, facem apel la informațiile cuprinse în

⁷⁵*Ibidem*, XXXI.5.7; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.7; Ammiano 2013, XXXI.5.7].

⁷⁶*Ibidem*, XXXI.5.8; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.8; Ammiano 2013, XXXI.5.8].

⁷⁷*Ibidem*, XXXI.5.9; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.9; Ammiano 2013, XXXI.5.9].

⁷⁸*Ibidem*, XXXI.5.9; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.9; Ammiano 2013, XXXI.5.9].

registru unităților militare, cunoscut sub numele de *Notitia Dignitatum*, redactat la sfârșitul secolului al IV-lea sau la începutul celui următor. Din informațiile cuprinse în acest registru, reiese că sub comanda ducelui Moesiei Secunda, deci implicit sub cea a comitelui Thraciei, funcționau trei unități militare dispuse în interior, anume *Cohors quarta Gallorum*, la Ulucitra, în provincia Rhodopa, *Cohors prima Aureliana*, la Radice-Viamata și *Cohors tertia Valeria Bacarum*, la Drasdea, ultimele două în provincia Thracia⁷⁹. Efectivele unei cohorte au fost stabilite de o serie de cercetători, precum Warren Treadgold sau, recent, Evan Michael Schultheis, la circa 500 de luptători, ceea ce înseamnă că cele trei unități militare numărau împreună circa 1.500 de oameni⁸⁰. Ipoteză, admitem că acest număr a putut fi dublat cu militari din garnizoanele cetăților din regiune.

Asupra efectivelor vizigoților nu ne putem exprima, în condițiile în care orice informații referitoare la ele lipsesc. Considerăm, însă, că forțele acestora au fost, însă, superioare, cel puțin, din punct de vedere numeric, celor imperiale.

Din relatarea lui Ammianus Marcellinus reiese că bătălia a fost scurtă, rezultatul ei fiind decis de atacul general al forțelor vizigote asupra celor romano-bizantine. În momentul în care barbarii au luat contact cu forțele imperiale susține autorul, „*au năvălit, fără să se mai gândească la apărarea lor, asupra unităților noastre și, lovind mai întâi cu scuturile pe cei care luptau numai cu corpurile, au început apoi să-i străpungă cu sulițele și cu săbiile*”⁸¹. A urmat un adevărat măcel, căci „*ciocnirea a fost îngrozitoare*”, în cursul ei „*steagurile ne-au fost capturate, iar tribunii și o mare parte dintre ostași au pierit*”⁸². Numărul celor căzuți nu este cunoscut, fapt semnalat chiar de Ammianus Marcellinus care afirmă categoric că nimeni să nu solicite precizarea „*numărului exact al celor uciși, fiindcă această cerință n-o putem satisface*”⁸³. Comitele Lupicinus, „*sinistrul conducător*”, cum îl caracterizează Ammianus Marcellinus, a scăpat cu

⁷⁹*Notitia Dignitatum accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et Laterculi Prouinciarum*, edidit O. Seeck, Berolini, MDCCCLXXVI, Or. XL.45-49 (*Notitia Dignitatum*); [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum: nueva edición crítica y comentario histórico*, por Concepción Neira Faleiro, Tesis doctoral, Madrid, 1998, Or. XL.45-49 (*La Notitia Dignitatum*)].

⁸⁰W. Treadgold, *op. cit.*, pp. 50-53; E.M. Schultheis, *The Battle of the Catalaunian Fields AD 451. Flavius Aetius, Attila the Hun and the Transformation of Gaul*, Yorkshire-Philadelphia, 2019, p. 144.

⁸¹Ammianus 1939, XXXI.5.9; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.9; Ammiano 2013, XXXI.5.9].

⁸²*Ibidem*, XXXI.5.9; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.9; Ammiano 2013, XXXI.5.9].

⁸³*Ibidem*, XXXI.5.10; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.10; Ammiano 2013, XXXI.5.10].

viață, căci „*n-a fost în stare, în timp ce alții erau încleștați în luptă, decât să se strecoare și s-o ia la fugă pe cal, ajungând astfel în oraș*”⁸⁴. Dintr-o singură lovitură, conchidea Herwig Wolfram, forțele militare romano-bizantine din Thracia au fost eliminate⁸⁵.

Succesul înregistrat de vizigoți în confruntarea de la Marcianopolis a avut drept consecință extinderea operațiilor militare întreprinse de ei în alte regiuni din vecinătatea cetății. Întinse teritorii din regiune au intrat sub controlul germanicilor. În urma victoriei obținute, scrie Ammianus Marcellinus, vizigoții, înarmați cu armele capturate de la forțele romano-bizantine înfrânte, „*s-au repezit în toate părțile fără să-i oprească nimeni*”⁸⁶.

Lupta de la Hadrianopolis (primăvara 377). Situația imperiului în Thracia avea să se agraveze și să se complice prin aderarea la revoltă a *foederatilor* goți stabiliți cu mult înainte în teritoriile statului romano-bizantin și încadrați în armata acestuia. Defectarea foederatilor goți a fost determinată de o decizie inadecvată și neinspirată a magistratului (primarului) cetății Hadrianopolis, în împrejurimile căruia campau în cantonamentele de iarnă aceste trupe.

Desfășurarea evenimentelor este pe larg prezentată de Ammianus Marcellinus în lucrarea lui. Conform relatării acestuia, fruntașii goți Sueridas și Colias, „*care fuseseră primiți în sud cu popoarele lor mult mai înainte*” în rândul forțelor imperiale și care la acel moment campau „*în cantonamentele de iarnă lângă Hadrianopolis*”, nu au manifestat, inițial, niciun interes față de revolta vizigoților, ci, dimpotrivă, susține autorul roman, „*punând salvarea lor mai presus de orice, priveau cu suflete liniștite tot ce se întâmpla*”, fără a arăta vreo intenție de implicare⁸⁷.

Știrile transmise de Ammianus Marcellinus ne determină să conchidem că evenimentele relatate în continuarea istoriei lui s-au produs în primăvara timpurie a anului 377. Mai exact, considerăm că respectivele evenimente militare s-au consumat înainte de ieșirea de la iernat a trupelor din partea europeană a imperiului, care potrivit cutumei se producea după data de 23 aprilie, când în lumea creștină se prăznuia Sfântul Gheorghe.

Tocmai în aceste împrejurări, unitățile de foederati goți, care iernau lângă Hadrianopolis, au primit „*pe neașteptate ordin de la împărat să*

⁸⁴*Ibidem*, XXXI.5.9; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.9; Ammiano 2013, XXXI.5.9].

⁸⁵H. Wolfram, *op. cit.*, p. 120.

⁸⁶Ammianus 1939, XXXI.5.9; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.9; Ammiano 2013, XXXI.5.9].

⁸⁷*Ibidem*, XXXI.6.1; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.6.1; Ammiano 2013, XXXI.6.1].

treacă Hellespontul”, pentru a se încadra în rândul forțelor romano-bizantine care urmau să participe la campania organizată împotriva Imperiului Sassanid⁸⁸. De bună credință, aceștia au cerut autorităților locale, „în termeni ponderați”, precizează Ammianus Marcellinus, „mijloace de transport, hrană și răgaz de două zile ca să se pregătească de plecare”⁸⁹. Solicitățile rezonabile ale foederatilor goți s-au lovit, însă, de ostilitatea magistratului cetății, care „le-a socotit îndrăzneată cererea”, dar era pornit împotriva lor și din motive personale, deoarece în timpul staționării aceștia provocaseră „multe pagube pe moșia lui de la țară”⁹⁰. În împrejurările apărute ostilitatea magistratului s-a transformat în agresiune militară la adresa lor. Acesta înarmând „împotriva lor tot poporul de rând, precum și pe lucrătorii din atelierele de armament care sunt numeroși în acel oraș”, apoi, „dând ordin să sune trompetele de război, îi amenința cu nimicirea dacă nu pleacă la data stabilită”⁹¹.

Inițial, susține Ammianus Marcellinus, goții „n-au reacționat în niciun fel”⁹². Ulterior, însă, șicanați de manifestările de dispreț și, mai ales, după ce „s-au tras împotriva lor câteva săgeți, au izbucnit în revoltă pe față”, i-au măcelărit „pe cei mai mulți” dintre cei porniți împotriva lor, „i-au urmărit cu săgeți” pe cei care au căutat să se salveze prin fugă, s-au echipat cu armele capturate și s-au pus sub comanda lui Fritigern, care „se găsea în apropiere”⁹³.

În temeiul acestor informații, suntem în măsură să conchidem că în urma victoriei de la Marcianopolis, în fruntea trupelor sale victorioase, Fritigern și-a direcționat ofensiva spre sud, în direcția Constantinopolului, traversând partea orientală a Munților Haemus prin trecătorile acestora. Numai așa se explică prezența vizigoților în apropiere de Hadrianopolis, în momentul producerii revoltei trupelor de foederati goți, comandate de șefii Sueridus și Colias.

Forțele reunite ale goților au asediat cetatea Hadrianopolis. Confrunțați cu puterea zidurilor, cu dârzenia apărătorilor, lipsiți de

⁸⁸*Ibidem*, XXXI.6.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.6.2; Ammiano 2013, XXXI.6.2].

⁸⁹*Ibidem*, XXXI.6.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.6.2; Ammiano 2013, XXXI.6.2].

⁹⁰*Ibidem*, XXXI.6.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.6.2; Ammiano 2013, XXXI.6.2].

⁹¹*Ibidem*, XXXI.6.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.6.2; Ammiano 2013, XXXI.6.2].

⁹²*Ibidem*, XXXI.6.3; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.6.3; Ammiano 2013, XXXI.6.3].

⁹³*Ibidem*, XXXI.6.3; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.6.3; Ammiano 2013, XXXI.6.3].

experiență în ducerea unor astfel de operațiuni și a mașinilor de asediu necesare, goții, la sugestia lui Fritigern, au abandonat acțiunea de cucerire a cetății. În temeiul unui plan tactic, conceput de același conducător, germanicii au lăsat unele unități militare care să asigure blocada cetății, iar restul forțelor lor au pornit să „devasteze regiunile din jur, care erau foarte bogate și fără trupe de pază”⁹⁴. Absența unor forțe imperiale capabile să li se opună eficient, le-a permis barbarilor să se răspândească în „toate părțile Thraciei”⁹⁵.

Situația din Peninsula Balcanică apărută după succesele goților de la Marcianopolis și Hadrianopolis, din primăvara anului 377, sunt reflectate și de conținutul știrilor transmise de lucrările altor autori contemporani sau tardivi. Spre exemplu, Eunapius din Sardes susține că creșterea puterii vizigoților i-a determinat „să facă război, nu împotriva celor care i-au alungat, ci asupra celor care i-au primit”, căroră le-au provocat „suferințe mai groaznice decât cele pe care le-au îndurat ei”⁹⁶. La rândul lui, Jordanes afirmă că „chiar în acea zi s-a încheiat, atât foametea goților, cât și siguranța romanilor”, căci renunțând la a se mai comporta ca niște „nou-veniți și străini”, goții, biruitori în ciocnirile cu forțele romano-bizantine locale, au început să se comporte și „să poruncească proprietarilor ca cetățeni și stăpâni”, instaurându-și propria autoritate peste „toate regiunile nordice până la Dunăre”⁹⁷.

Foarte probabil, pe fondul succeselor înregistrate de vizigoți, susținem, deși nu dispunem de știri directe în acest sens, că grupările ostrogote din Peninsula Balcanică s-au raliat și ele mișcării. Conducătorii lor au acceptat întâietatea lui Fritigern, sub a cărui comandă s-au pus⁹⁸.

Pentru cunoașterea desfășurării ulterioare a evenimentelor, rămânem, în continuare, tributari știrilor transmise de Ammianus Marcellinus, a cărui lucrare cuprinde cele mai complete informații. Din acestea aflăm că în urma succeselor înregistrate, revolta goților nu numai că s-a extins, dar forțele acestora au înregistrat o creștere sensibilă prin ralierea la ea a unui număr apreciabil de membri proveniți din rândul categoriilor sociale defavorizate, din zonă, care aveau de suportat povara fiscalității statului romano-bizantin. În relatarea lui, Ammianus Marcellinus notează că goții revoltați au fost

⁹⁴ *Ibidem*, XXXI.6.4; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.6.4; Ammiano 2013, XXXI.6.4].

⁹⁵ *Ibidem*, XXXI.6.5; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.6.5; Ammiano 2013, XXXI.6.5].

⁹⁶ Eunapius 1983, VI.42.

⁹⁷ Jordanes 2020, XXVI.137; [a se vedea și edițiile: Jordanes, 1997, XXVI; Iordanes 2014 XXVI.137].

⁹⁸ V. Mărculeț, *Bătălia de la Hadrianopolis (9 august 378)*, în „RIM. Revista de Istorie Militară”, 1-2 (93-94), 2006, p. 62.

ajutați de „trădători și de captivi, care le arătau satele bogate, îndeosebi pe cele despre care li se spunea că au alimente din abundență”, că, totodată, li se alăturau permanent „mulțimi de același neam cu ei, fie din cei care fuseseră mai înainte vânduți ca sclavi în acele părți, fie din cei pe care, după trecerea fluviului, îi schimbară ei înșiși pe câte o bucată de pâine sau pe câte o picătură de vin”, și că, de asemenea, veneau alături de ei „mulți mineri căutători de aur”, împiși de faptul că „nu mai puteau suporta sarcina marilor impozite”⁹⁹.

Situația gravă din Peninsula Balcanică reclama prezența împăratului Valens, aflat la Antiochia Siriei, în apropierea frontului de aici cu Persia Sassanidă. Pentru a-și asigura liniștea la frontiera cu Imperiul Sasanid, el l-a trimis pe generalul Flavius Victor, *magister equitum*, la curtea persană pentru a angaja „un compromis în legătură cu situația Armeniei”, el urmând să părăsească cetatea de pe Orontes pentru a reveni la Constantinopol spre a se concentra pe rezolvarea problemei gotice¹⁰⁰.

În prealabil, împăratul a luat rapid o serie de măsuri de ordin militar și diplomatic, care să amelioreze situația din Balcani și să pregătească contraofensiva împotriva goților. Printre altele, generalii Profuturus și Traianus, ambii „conducători cu mari ambiții, dar lipsiți de calități războinice”, au fost trimiși cu două legiuni din Armenia, „bine instruite”, împotriva goților, în timp ce o ambasadă a fost trimisă, în Apus, la curtea împăratului Flavius Gratianus (375-383), să solicite ajutor militar¹⁰¹.

În ceea ce privește legiunile trimise din Armenia, pentru identificarea lor facem, din nou, apel la informațiile cuprinse în *Notitia Dignitatum*. Cunoaștem din acest registru că în momentul redactării lui în Armenia funcționau două comandamente de legiune, anume *Praefectus legionis quintaedecimae Apollinaris*, la Satala, și *Praefectus legionis duodecimae fulminatae*, la Melitena¹⁰². Cu titlu de ipoteză de lucru, considerăm că cele două legiuni, *Legio quintaedecima Apollinaris* și *Legio duodecima Fulminata*, au putut fi cele trimise de Valens în Peninsula Balcanică. Efectivele lor însumate se ridicau la 2.000 de militari.

Într-o manieră destul de confuză, Ammianus Marcellinus prezintă desfășurarea evenimentelor. El consemnează că cei doi generali, angajându-se în lupta cu barbarii, au adoptat o tactică „nepotrivită cu situația”, astfel

⁹⁹ Ammianus 1939, XXXI.6.5-6; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.6.5-6; Ammiano 2013, XXXI.6.5-6].

¹⁰⁰ *Ibidem*, XXXI.7.1; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.7.1; Ammiano 2013, XXXI.7.1].

¹⁰¹ *Ibidem*, XXXI.7.1-3; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.7.1-3; Ammiano 2013, XXXI.7.1-3].

¹⁰² *Notitia Dignitatum*, Or. XXXVIII.13-14; [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum*, Or. XXXVIII.13-14].

că le-au opus goșilor „o linie largă de luptă cu cele două legiuni”, bine instruite și pregătite „dar inferioare ca număr mulțimilor imense de barbari”, au angajat lupta cu goșii și „zdrobind pe dușman dincolo de stâncile Muntelui Haemus, au ocupat strâmtorile, pe de o parte pentru ca barbarii să capituleze prin foame, negăsind nicio cale de ieșire, iar pe de altă parte, pentru ca ei înșiși să aștepte sosirea lui Frigeridus”¹⁰³.

Deducem din confuzele știri transmise de Ammianus Marcellinus că în pofida tacticii defectuase adoptate de comandanți și a inferiorității numerice a celor două legiuni, acestea au obținut, totuși, un succes tactic într-o confruntare cu forțe gote, superioare din punct de vedere numeric. Succesul le-a permis forțelor romano-bizantine să închidă trecătorile Munților Haemus, blocând o parte a forțelor goșilor la nord de munți, și să ocupe, totodată, poziții favorabile în așteptarea joncțiunii cu trupele venite în ajutor, din Apus, sub comanda generalului Frigeridus, trimis de Gratianus „să aducă ajutoare panonice și gallice, necesare provinciilor ajunse în situație disperată”¹⁰⁴.

Lupta de la Oppidum Salices (vara 377). Răspunzând solicitării făcute de Valens, împăratul Gratianus l-a trimis în ajutor pe generalul Flavius Richomerus, *comes domesticorum*, care „plecând din Gallia a ajuns în Thracia cu câteva unități, cohorte doar cu numele, fiindcă efectivele lor dezertaseră în mare parte”¹⁰⁵. Conform estimării lui Thomas S. Burns, generalul roman avea sub comanda lui o forță de maximum 1.000 de oameni¹⁰⁶.

După realizarea joncțiunii cu legiunile comandate de generalii Profuturus și Traianus, în absența lui Frigeridus, care era bolnav, generalul Richomerus a preluat comanda forțelor reunite. În fruntea lor, la sfârșitul verii sau la începutul toamnei anului 377, el s-a îndreptat împotriva unei „mari mulțimi de barbari”, care campa într-o tabără întărită cu care, „așezate în formă de cerc”, numită *carrago*, situată în apropiere de *oppidum Salices*¹⁰⁷. Spre exemplu, Peter Heather consideră că lupta a avut

¹⁰³ Ammianus 1939, XXXI.7.2-3; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.7.2-3; Ammiano 2013, XXXI.7.2-3].

¹⁰⁴ *Ibidem*, XXXI.7.3; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.7.3; Ammiano 2013, XXXI.7.3].

¹⁰⁵ *Ibidem*, XXXI.7.4; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.7.4; Ammiano 2013, XXXI.7.4].

¹⁰⁶ Th. S. Burns, *The Battle of Adrianople*, p. 339, n. 25.

¹⁰⁷ Ammianus 1939, XXXI.7.5; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.7.5; Ammiano 2013, XXXI.7.5].

loc, probabil, în septembrie 377¹⁰⁸. Datarea, deși nu este certă, considerăm că este, totuși, cât se poate de plauzibilă.

Efectivele beligeranților nu le cunoaștem deoarece informațiile referitoare la ele lipsesc. Unii dintre istoricii care au abordat această problema consideră că forțele imperiale reunite au numărat 5.000-6.000 de oameni, alții le estimează la circa 12.000 de luptători¹⁰⁹.

Inițial, comandanții trupelor imperiale au optat pentru o tactică de așteptare, intenționând să-i atace pe germanici în momentul în care și-ar fi mutat tabăra în altă parte, când deveneau mai vulnerabili, putând fi loviți din spate. Barbarii, fie au intuit planul comandanților romani, fie l-au aflau prin intermediul unor dezertori sau transfugi, astfel că l-au dejucat, rămânând mai mult timp pe loc. Totodată, ei au transmis, în secret grupărilor plecate după pradă să revină în tabără. Tactica așteptării pentru care optaseră comandanții forțelor imperiale, își arăta acum neajunsurile, deoarece grupările barbare revenite în tabără au înclinat mult superioritatea numerică în favoarea germanicilor¹¹⁰.

Din știrile transmise de Ammianus Marcellinus reiese că confruntarea a fost una lungă și sângeroasă. Ea a debutat „*de îndată ce s-a luminat de ziuă*”, când „*s-a dat în ambele tabere semnalul de luptă*” și s-a prelungit până când „*ziua a dat înspre seară*”¹¹¹. Înaintea începerii bătăliei, cele două oști s-au îmbărbătat prin interpretarea unor cântece specifice. Forțele romano-bizantine au interpretat un imn de luptă, numit *barritus*, iar cele gotice un cântec de proslăvire a strămoșilor¹¹². Bătălia a debutat prin folosirea unor arme de aruncat pe care cele două tabere le-au folosit una împotriva celeilalte, apoi „*lupta s-a angajat strânsă, de la om la om și, cu scuturile în formă de broască țestoasă, s-au apropiat picior contra picior*”, până la un moment dat când barbarii, superiori din punct de vedere numeric și ca putere de izbire, „*au dezarticulat flancul stâng*” al forțelor imperiale,

¹⁰⁸ P. Heather, *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*, Oxford, 2006, p. 174.

¹⁰⁹ Th. S. Burns, *The Battle of Adrianople*, p. 339, n. 25; S. MacDowall, *Adrianople AD 378. The Goths Crush Rome's Legions*, Oxford, 2001, p. 51; A. Karaiskos, *The frequently most contested spot on the globe: Adrianopol I-XXV. Die Logik eines Raumes als kontinuierlicher Schauplatz militärischer Auseinandersetzungen*. Diplomarbeit, Graz, 2012, p. 58.

¹¹⁰ Ammianus 1939, XXXI.7.6-9; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.7.6-9; Ammiano 2013, XXXI.7.6-9].

¹¹¹ *Ibidem*, XXXI.7.10,14; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.7.10,14; Ammiano 2013, XXXI.7.10,14].

¹¹² *Ibidem*, XXXI.7.11; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.7.11; Ammiano 2013, XXXI.7.11].

până când a venit în ajutor „o unitate foarte puternică din apropiere și a restabilit linia de luptă salvându-i pe ai noștri de la o moarte sigură”¹¹³.

Descrierea bătăliei, făcută de Ammianus Marcellinus, ne oferă imagini terifiante, care scot în evidență violența acesteia. Odată cu angajarea în luptă a tuturor forțelor beligeranților, confruntarea s-a transformat într-un „măcel groaznic” în care „luptătorii se prăbușeau unii peste alții, sfârtecați de săbii sau loviți de săgețile care cădeau asupra lor ca grindina. Cei care fugeau erau ajunși din urmă de călăreți, care le străpungeau cu lăncile ceafa sau spatele. Și dintr-o parte și din cealaltă pedestrașilor rămași în urmă de frică li se tăiau vinele de la picioare să nu se mai poată ridica. Tot pământul se umpluse de cadavre, printre care se găseau și unii cărora nu le ieșise sufletul pălpâindu-le încă speranța vieții”¹¹⁴. În sfârșit, susține autorul roman, bătălia s-a încheiat cu mari pierderi pentru beligeranți și cu „rezultate jalnice și dezastruoase pentru ambele tabere”, la finalul ei forțele imperiale „retrăgându-se în cetatea Marcianopolis din apropiere”, iar goții „în interiorul cercului format de căruțele lor”, unde au rămas timp de șapte zile¹¹⁵.

În pofida violenței sale, admitem ca perfect plauzibilă opinia exprimată de Herwig Wolfram că bătălia de la *oppidum Salices* nu a fost una decisivă¹¹⁶. Conchidem, în temeiul informațiilor avute la dispoziție, că ea s-a încheiat cu un rezultat indecis.

O altă problemă nesoluționată rămâne localizarea așezării numită *oppidum Salices*. Majoritatea cercetătorilor care au abordat acest aspect s-au pronunțat pentru localizarea ei în provincia Scythia Minor, în jumătatea nordică a spațiului istro-pontic, unii pronunțându-se pentru plasarea ei în aria localității Sălcioara, din componența comunei Jurilovca (jud. Tulcea), situată pe malul lacului omonim¹¹⁷. Spre o asemenea localizare pledează și o

¹¹³*Ibidem*, XXXI.7.12; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.7.12; Ammiano 2013, XXXI.7.12].

¹¹⁴*Ibidem*, XXXI.7.13-14; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.7.13-14; Ammiano 2013, XXXI.7.13-14].

¹¹⁵*Ibidem*, XXXI.8.1; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.8.1; Ammiano 2013, XXXI.8.1].

¹¹⁶H. Wolfram, *op. cit.*, p. 122; G. Ravegnani, *op. cit.*, p. 31.

¹¹⁷Cf. F. Runkel, *op. cit.*, p. 10; Cf. Th. S. Burns, *The Battle of Adrianople*, p. 339; Cf. H. Wolfram, *op. cit.*, p. 121; Cf. Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană secolele I-III e.n.*, București, 1977, p. 57; Cf. Al. Suceveanu, Al. Barnea, *op. cit.*, p. 47; Cf. J. Szidat, *Die Dobrudscha in den Res Gestae des Ammianus Marcellinus. Zu den ortsbezeichnungen Oppidum Salices (31,7,5) und Vicus Carporum (27,5,5)*, în „La politique éditiltaire dans les provinces de l'Empire romain IIème - IVème siècles après J.-C. Actes du IIIe Colloque Roumano-Suisse: La vie rurale dans les provinces romaines: vici et villae (Tulcea, 8-15 octobre 1995)”, éditées par Victor Henrich Baumann, Tulcea, 1998, p. 26 și n.2; Cf. S. MacDowall, *op. cit.*, p. 49; Cf. M. Zahariade, *op. cit.*, p. 6, 8; Cf. Al. Barbero, 9

informație din *Itinerarium Antonini*, care menționează așezarea *Ad Salices* înainte de localitățile *Historio*, *Tomosși* *Callacis*, care pot fi ușor identificate cu Histria, Tomis și Callatis¹¹⁸. Există însă și păreri diferite. Spre exemplu, Peter Heather, în temeiul informațiilor transmise de Ammianus Marcellinus consideră că bătălia a avut loc la circa 150 km mai la sud de așezarea *Ad Salices*, menționată în *Itinerarium Antonini*. El pune, astfel, sub semnul întrebării veridicitatea identificării așezării *oppidum Salices*, cu *Ad Salices*¹¹⁹.

În ceea ce ne privește, pe baza respectivelor știri, considerăm că localizarea așezării *oppidum Salices*, în jumătatea nordică a spațiului istro-pontic, în zona gurilor Dunării, în conformitate cu informația din *Itinerarium Antonini*, vine în contradicție cu știrile transmise de Ammianus Marcellinus. Acestea pledează în direcția localizării așezării în apropierea limitei meridionale a provinciei Scythia Minor. O localizare a așezării, desemnată ca *oppidum Salices*, la gurile Dunării, la Sălcioara, devine plauzibilă numai dacă sosirea forțelor romano-bizantine la Marcianopolis a avut loc a șaptea zi de la desfășurarea bătăliei, ceea ce ar permite concluzia că replierea s-a realizat pe parcursul celor șapte zile, în care goții au rămas inactivi în tabără. Dacă avem în vedere faptul că distanța dintre cele două așezări este de circa 261 km, conchidem că pentru parcurgerea ei în intervalul de timp amintit, trupele imperiale în retragere ar fi trebuit să parcurgă aproximativ 38 km pe zi.

Pe fondul expectativei goților, forțele imperiale au preluat inițiativa militară în regiune. Ele au alungat „*celelate cete de barbari până în Munții Haemus*”, după care, prin ample lucrări genistice, le-au blocat trecătorile și drumurile de acces spre sud cu „*parapete de pământ înalte*” încercând să-i îngrămădească între „*Istros și niște locuri pustii*”, care fuseseră devastate anterior și secătuite de resurse, unde sperau că mulțimea germanicilor „*va pieri de foame*”¹²⁰. La finalul acestor operațiuni militare, care s-au petrecut

agosto 378. *Il giorno dei barbari*, e-Book, Laterza & Figli, 2005, p. 52; Cf. Idem, *The Day of the Barbarians. The Battle that Led to the Fall of the Roman Empire*. Translated by J. Cullen, e-Book, New York, 2007, p. 60; Cf. M. Kulikowski, *op. cit.*, p. 137; Cf. C. Burgeon, *Les batailles d'Adrianople et des Champs Catalaunoques ou la fine des armées romaines*, în „Folia Electronica Classica”, 38, 2019, p. 13.

¹¹⁸ *Itineraria Romana*, vol. I. *Itineraria Antonini Augusti et Burdigalense*. Edidit O. Cuntz. Accedit Tabula Geographica. Editio stereotypa Editionis Promaze (MCMXXIX). Conspectum librorum recentiorum adiecit G. Wirth, Stuttgartiae MCMXC, § 227.1-4.

¹¹⁹ P. Heather, *The Fall of the Roman Empire*, pp. 509-510, n. 43.

¹²⁰ Ammianus 1939, XXXI.8.1; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.8.1; Ammiano 2013, XXXI.8.1].

în toamna anului 377, generalul Flavius Richomeres s-a întors cu forțele din Apus, în Gallia¹²¹.

Vales, aflat încă în Orient, a continuat să se preocupe și de situația periculoasă apărută în Europa, care amenința serios pozițiile Imperiului Romano-Bizantin din Peninsula Balcanică. În toamna anului 377 el a trimis în regiune o nouă grupare de forțe, pusă sub comanda generalului Flavius Saturninus, învestit *magister equitum*, cu misiunea de a întări trupele trimise anterior sub comanda generalilor Profuturus și Traianus¹²².

Deducem din aceste informații că noile forțe militare trimise de Valens pe frontul din Balcani sub comanda generalului Saturninus au fost formate din unități de cavalerie. Știrile de care dispunem nu conțin precizări care să permită identificarea cu certitudine a acestor unități militare. Cu titlul de ipoteză, credem că ele au fost selectate dintre *vexillationes palatinae*, menționate de *Notitia Dignitatum* sub comanda directă a celor doi *magistri militum per Orientem*¹²³. Câte și care au fost aceste *vexillationes palatinae* puse sub comanda generalului Saturninus este imposibil de stabilit.

Cu forțele sporite de contingente formate din huni și alani, atrași de „*speranța unor prăzi mari*”, goții blocați la nord de Munții Haemus, se confruntau cu grava problemă generată de faptul că „*se terminaseră în regiunile Scythiei și ale Moesiei toate proviziile*”¹²⁴. Confrunțați cu flagelul foamei, generată de „*lipsa de hrană*”, consemnează Ammianus Marcellinus, barbarii au încercat, fără succes, să spargă blocada impusă de forțele romano-bizantine, care închiseseră intrările nordice ale trecătorilor Munților Haemus, atacurile lor eșuând în fața „*energiei cu care rezistau ai noștri, avantajați de situația terenului*”¹²⁵.

Ceea ce nu au reușit să obțină prin forță, germanicii și aliații lor aveau să obțină în urma tacticii complet inadecvate, adoptate de generalul Saturninus. Acesta, informat asupra creșterii puterii goților cu contingentele hune și alane care li se raliaseră, temându-se că forțele romane care blocau intrările în trecătorile Munților Haemus, puteau fi zdrobite „*destul de ușor*” de un atac al „*mulțimii barbare*”, a dispus retragerea lor din pozițiile

¹²¹*Ibidem*, XXXI.8.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.8.2; Ammiano 2013, XXXI.8.2].

¹²²*Ibidem*, XXXI.8.3; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.8.3; Ammiano 2013, XXXI.8.3].

¹²³*Notitia Dignitatum*, Or. V.28-32, VI.28-32; [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum*, Or. V.28-32, VI.28-32].

¹²⁴Ammianus 1939, XXXI.8.4; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.8.4; Ammiano 2013, XXXI.8.4].

¹²⁵*Ibidem*, XXXI.8.4; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.8.4; Ammiano 2013, XXXI.8.4].

defensive deținute¹²⁶. Abandonarea pozițiilor defensive de la nord de Haemus, de către forțele romane au lăsat deschise trecătorile munților, fapt ce a permis goților și aliaților lor să străbată lanțul montan și „să devasteze fără teamă Thracia în lung și în lat”, astfel că „din regiunile pe care undă Istrosul până la Rhodope și până la strâmtorile care despart întinsele mări (Marea Neagră și Marea Mediterană, n.n.), jafurile, uciderile, incendiul și bestialitatea tulburau totul în chip cu adevărat barbar”¹²⁷.

Noile realități configurate în Peninsula Balcanică după succesele goților din toamna anului 377, sunt confirmate de conținutul știrilor transmise de lucrările autorilor la care am făcut apel. Facem aici precizarea că informațiile unora dintre ei trebuie preluate, însă, cu mare atenție întrucât aceștia exagerează mult extinderea revoltei goților și consecințele acesteia în această fază a ei. Eunapius din Sardes susține că în urma succeselor înregistrate, „întreaga Thracie și părțile vecine ale Macedoniei și Thessaliei”, care ajunseseră „atât de frumoase și de faimoase, încât nicio descriere nu le-ar face dreptate”, iar întreaga regiune era bogată și dens populată când revolta „perfidă și neașteptată a sciților (vizigoților, n.n.), care a pornit pe neașteptate”, care a afectat-o, a adus-o „la o asemenea stare și a zdrobit-o sub atâtea nenorociri încât proverbiala jefuire a Misyei era raiul în comparație cu suferințele Thraciei”¹²⁸. O știre cu un conținut apropiat, chiar dacă redată într-o formă mult mai laconică, se regăsește în lucrarea istorică a lui Zosimus, care înregistrează faptul că „întreaga Thracie, Pannonia și teritoriile care se întindeau până în Macedonia și în Thessalia s-au umplut de barbari care jefuiau tot ce întâlneau în cale”¹²⁹. Mai succint, Paulus Orosius consemnează că după victoria asupra forțelor romano-bizantine vizigoții „s-au revărsat prin Thracia răspândind peste tot pârjol și jaf”¹³⁰. Din punctul de vedere al lui Socrates Scholasticus, „barbarii, care ocupaseră Thracia și se bucurau de siguranța oferită de teritoriul roman, nu se mulțumiră cu norocul lor”, ci dimpotrivă „porniră împotriva binefăcătorilor lor și răsturnară cu susul în jos toate regiunile Thraciei”¹³¹. Sozomenos notează că după confruntarea cu forțele romano-

¹²⁶ *Ibidem*, XXXI.8.5; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.8.5; Ammiano 2013, XXXI.8.5].

¹²⁷ *Ibidem*, XXXI.8.6; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.8.6; Ammiano 2013, XXXI.8.6].

¹²⁸ Eunapius 1983, VI.42.

¹²⁹ Zosime 1979, IV.XX.7; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.20.7; Zosimus 1982, IV.20.7].

¹³⁰ Orosio 1998, VII.33.11; [a se vedea și edițiile: Orosius 1981, 33; Orosius 2010, 7.33.11].

¹³¹ Socrate 2006, IV.XXXV.1.

bizantine, vizigoții „și-au pierdut cumpătul” și, în consecință, „au provocat pagube thracilor și le-au devastat orașele și satele”¹³².

Lupta de la Debeltum (toamna 377). O altă ciocnire între goți și o grupare de forțe romano-bizantine s-a consumat în toamna aceluiași an la Debeltos/Debeltum/Develtum (Debelt, în Bulgaria), în Hemimontus. Aici, susține Ammianus Marcellinus, germanicii, „au atacat pe Barzimeres, tribunul scutarilor, care tocmai își așeza tabăra în acel loc”, dar care mai avea sub comandăși „pe cornuti precum și alte unități de pedestrași”¹³³.

Prin recurs la informațiile cuprinse în *Notitia Dignitatum*, suntem în măsură să susținem că trupele aflate sub comanda tribunului Barzimeres făceau parte din cele de elită ale Imperiului Romano-Bizantin. Registrul înregistrează în Răsărit trei unități de cavalerie, formate din scutari, fiecare din ele fiind o *vexillatio comitatensis* și organizată ca o *ala*. Una dintre acestea, *Equites primi scutarii*, se afla sub comanda primului *magister militum praesentalis*, iar celelate două, *Equites secundi scutarii* și *Equites scutarii* sub cea a celui de-al doilea *magister militum praesentalis*¹³⁴. În ceea ce-i privește pe *cornuti*, *Notitia Dignitatum* înregistrează în Imperiul Romano-Bizantin o singură unitate, care era o *auxilio palatina*, aflată sub comanda celui de-al doilea *magister militum praesentalis*¹³⁵.

Prin raportarea la textul lui Ammianus Marcellinus, considerăm, ipotetic, că sub comanda tribunului Barzimeres se afla unitatea de *equites scutarii*. După estimările lui A.H.M. Jones sau, după el, a lui Warren Treadgold, respectiva unitate militară număra 500 de luptători, iar după cele recente ale lui Evan Michael Schultheis, 512 oameni¹³⁶. În ceea ce privește *cornuti*, aceasta era o unitate de infanterie organizată ca *numerus*, care după opinia lui Warren Treadgold număra tot 500 de oameni, iar după cea a lui Evan Michael Schultheis, 640 de oameni¹³⁷.

Din păcate nu cunoaștem numărul, tipul și modul de organizare a celorlalte unități de pedestrași, aflate sub comanda tribunului Barzimeres, la care face trimitere Ammianus Marcellinus. Credem, însă, că putem afirma, în temeiul unei știri transmise de autor, care consemna la un moment dat că tribunul Aequitius, *comes domesticorum*, rudă cu împăratul și „comandant

¹³² Sozomène 2005, VI.37.15.

¹³³ Ammianus 1939, XXXI.8.9; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.8.9; Ammiano 2013, XXXI.8.9].

¹³⁴ *Notitia Dignitatum*, Or. V.38, Or. VI.38-39; [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum*, Or. V.38, Or. VI.38-39].

¹³⁵ *Ibidem*, Or. VI.50; [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum*, Or. VI.50].

¹³⁶ A.H.M. Jones, *The Later Roman Empire 284-602. A Social Economic and Administrative Survey*, vol. II, Oxford, 1964, p. 680-682; W. Treadgold, *op. cit.*, p. 46-49; E.M Schultheis, *op. cit.*, p. 121.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 680-682; *Ibidem*, p. 46-49; *Ibidem*, p. 120.

al gărzilor palatului” fusese „luat prizonier de dușmani” la Debeltos, dar scăpase prin fugă, că aceste trupe făceau parte din cadrul unităților de *scholae palatinae*¹³⁸.

Cunoaștem din *Notitia Dignitatum* că acestea erau în număr de șapte, anume *Scola scutariorum prima*, *Scola scutariorum secunda*, *Scola gentilium seniorum*, *Scola scutariorum sagittatorum*, *Scola scutariorum clibanariorum*, *Scola armaturarum iuniorum* și *Scola gentilium iuniorum*¹³⁹. Acestea însumau, potrivit opiniei lui Warren Treadgold, 3.500 de militari, toți cavaleriști¹⁴⁰. Este cunoscut, de asemenea, faptul că în caz de război cam 70% din efectivele unei unități militare participau la campanie, restul ce circa 30% rămânea în garnizoană pentru alte misiuni. Deducem de aici că din cei 3.500 de militari, cât însumau cele șapte *scholae palatinae*, doar circa 2.400-2.500 vor fi fost mobilizați pentru aceste operațiuni militare. Adăugându-i celorlalți militari comandați de tribunul Barzimeres, conchidem că efectivele totale ale forțelor de sub comanda lui nu au putut depăși 3.400-3.500 de oameni.

Alți autori sunt de părere că unitățile militare romano-bizantine, participante la lupta de la Debeltos, făceau parte din *auxilia palatina*. O asemenea opinie a emis recent Christophe Burgeon, care consideră că la această ciocnire au participat „mai multe unități de *auxilia palatina*”¹⁴¹.

Confruntat cu atacul goților, net superiori din punct de vedere numeric, ofițerul romano-bizantin, care era „priceput în arta militară”, și-a dispus trupele în dispozitiv, „și-a întărit apărarea flancurilor și a pornit cu cu toți ai săi gata de luptă”¹⁴². Confruntarea a fost una extrem de inegală, violentă și sângeroasă. Trupele romano-bizantine au „rezistat eroic”, până în momentul în care tribunul Barzimeres, „împresurat de un detașament de cavalerie dușman”, a căzut sub loviturile adversarilor, a căror superioritate numerică covârșitoare și-a spus, în cele din urmă cuvântul¹⁴³.

Lupta de la Beroe (toamna 377). După victoria de Debeltos, spre sfârșitul toamnei anului 377, goții învingători s-au îndreptat împotriva generalului Frigeridus, care revenise în Thracia din ordinul împăratului Gratianus. Comandantul roman și forțele de sub comanda lui campau la

¹³⁸ Ammianus 1939, XXXI.12.14; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.14; Ammiano 2013, XXXI.12.14].

¹³⁹ *Notitia Dignitatum*, Or. XI.4-10; [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum*, Or. XI.4-10].

¹⁴⁰ W. Treadgold, *op. cit.*, p. 50.

¹⁴¹ C. Burgeon, *op. cit.*, p. 15.

¹⁴² Ammianus 1939, XXXI.8.10; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.8.10; Ammiano 2013, XXXI.8.10].

¹⁴³ *Ibidem*, XXXI.8.10; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.8.10; Ammiano 2013, XXXI.8.10].

Beroe (Stara Zagora, în Bulgaria), la poalele sudice ale Munților Sredna Gora. Din istoria lui Ammianus Marcellinus aflăm că generalul Frigeridus, instalat în tabăra de la Beroe, a rămas în așteptare „*să vadă ce curs iau evenimentele*”¹⁴⁴.

Deducem din această informație că generalul lui Gratiuanus nu s-a grăbit, nici să ia contact cu goții, nici să facă joncțiunea cu forțele romano-bizantine, ci a preferat să rămână în expectativă. Din informația transmisă de Ammianus Marcellinus se poate deduce el urma să decidă asupra tacticii pe care avea să o adopte în funcție de evoluția operațiunilor militare de frontul balcanic. Nu este însă exclusă posibilitatea ca atitudinea lui Frigeridus să fi fost dictată de faptul că, foarte probabil, principala lui misiune era a ceea de a bloca accesul forțelor gote prin actuala trecătoare Șipka, împiedicându-le, astfel, să pătrundă în importanta zonă strategică a văii râului Hebrus (Maritza), cu puternica cetate Philippopolis (Plovdiv, în Bulgaria)¹⁴⁵.

Informat aspra intenției goților și aliaților lor de a-l ataca, Frigeridus a abandonat pozițiile de la Beroea și, „*priceput în a-și conduce și feri oștenii*”, s-a repliat spre Illyricum, „*prin văile munților și desișurile pădurilor*”¹⁴⁶. Potrivit știrilor destul de confuze transmise de Ammianus Marcellinus, Frigeridus a obținut un succes neașteptat, căci „*mergând cu unitățile organizate în formă de unghi*” a întâlnit, din întâmplare o grupare de forțe gote, comandată de șeful ostrogot Farnobius, care avea sub comanda lui și „*niște bande de taifali*” care, „*după ce au împrăștiat pe ai noștri*”, au traversat Dunărea pentru „*a prăda ținuturile rămase fără apărători*”¹⁴⁷.

În momentul în care a luat contact cu forțele barbare, generalul roman „*și-a luat imediat măsurile cerute de împrejurare*” și, adoptând o tactică ofensivă, „*a atacat cu toată puterea cetele celor două neamuri care înaintau amenințătoare*”¹⁴⁸. Atacul forțelor imperiale a provocat pierderi grele cetelor barbare, din rândul cărora mulți au pierit, în frunte cu șeful Farnobius, iar alții au fost făcuți prizonieri. Aceștia din urmă au fost

¹⁴⁴*Ibidem*, XXXI.9.1; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.9.1; Ammiano 2013, XXXI.9.1].

¹⁴⁵H. Wolfram, *op. cit.*, p. 123.

¹⁴⁶Ammianus 1939, XXXI.9.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.9.2; Ammiano 2013, XXXI.9.2].

¹⁴⁷*Ibidem*, XXXI.9.2-3; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.9.2-3; Ammiano 2013, XXXI.9.2-3].

¹⁴⁸*Ibidem*, XXXI.9.4; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.9.4; Ammiano 2013, XXXI.9.4].

transferați în Italia și colonizați în vecinătatea cetăților Mutina, Rhegium și Parma¹⁴⁹.

Informațiile transmise de Ammianus Marcellinus, ne permit să realizăm o încercare de reconstituire a evenimentelor militare desfășurate în apropiere de Beroea. Informat cu privire la intențiile goților de a-i ataca tabăra, Frigeridus s-a deplasat spre Illyricum, urmând, fie vechea *via Militaris*, fie, dacă am admite fără rezerve știrile transmise de istoricul roman, vreun drum lăturalnic situat pe la poalele Munților Sredna Gora, îndreptându-se spre, cel mai probabil, spre Serdica, reședința provinciei Dacia Mediterranea, din Praefectura Illyricum.

În temeiul acelorăși informații, considerăm că la scurt timp după plecarea din Beroe, undeva la vest de cetate, forțele romane, au luat contact accidental cu gruparea de forțe comandată de Farnobius, formată din luptători ostrogoți și alani. La întâlnirea cu forțele barbare, generalul roman și-a dispus trupele în unghi cu vârful spre adversar, ca dovadă a intențiilor lui ofensive, și din mișcare, acestea au lovit cu putere forțele barbare. Violentul atac a permis trupelor romane să străpungă dispozitivul inamic, să pună în derută forțele ostrogoto-alane și să le zdrobească de o manieră categorică¹⁵⁰.

După victorie, generalul Frigeridus, repliat în Illyricum, a inițiat o serie de măsuri defensive, care au constat, în primul rând, în realizarea unor lucrări genistice, pentru a împiedica pătrunderea goților și în provinciile acestei prefeturi. Astfel, la începutul anului 378, el „*s-a grăbit să fortifice strămtoaarea Succii* (Poarta lui Traian, n.n.)”, care era străbătută de principala arteră de legătură dintre Balcanii de Vest și Thracia, care lega Serdica de Philippopolis, obligându-i, astfel, pe goți să-și limiteze acțiunile de pradă doar în teritoriile acestei ultime regiuni¹⁵¹.

Lupta de pe Hebrus (vara 378). Grava situație politică și militară din Peninsula Balcanică l-a obligat pe Valens ca în primăvara anului 378 să părăsească Antiochia și să revină în Europa. La 30 mai 378, împăratul era la Constantinopol, unde rămâne câteva zile pentru a liniști populația ajunsă în pragul revoltei, care-i cerea adoptarea unor măsuri energice împotriva goților.

Istoricul Zosimus, care scrie în secolul al V-lea, ne oferă o versiune diferită a desfășurării evenimentelor în această etapă a desfășurării lor.

¹⁴⁹*Ibidem*, XXXI.9.4; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.9.4; Ammiano 2013, XXXI.9.4]; Cf. G. Ravegnani, *op. cit.*, p. 31.

¹⁵⁰ Cf. G. Ravegnani, *op. cit.*, p. 31.

¹⁵¹ Ammianus 1939, XXXI.10.21; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.10.21; Ammiano 2013, XXXI.10.11]; Cf. H. Wolfram, *op. cit.*; 124; Cf. M. Kulikowski, *op. cit.*, p. 139.

Acesta relatează că, pe când se afla încă în capitală, împăratul a decis ca trupele aduse de el din Orient, care aveau „*o mare experiență în luptele de cavalerie să fie lansate mai întâi împotriva cavaleriei scite*”, respectiv a grupărilor cavaleriei gote care opera în zonele din vecinătatea Constantinopolului¹⁵². În continuarea relatării lui, Zosimos ne informează că trupele destinate acestor operațiuni militare au optat pentru o tactică de hărțuire a grupărilor gote. Faptul s-a datorat, cel mai probabil, inferiorității lor numerice, autorul menționând la un moment dat un raport de 3:1 în favoarea goților¹⁵³. În asemenea condiții, luptătorii cavaleriei imperiale au ieșit „*să atace în grupuri mici*” forțele gote care acționau în apropierea porților Constantinopolului, acțiuni în timpul cărora, bazați pe iuțea cailor, au evitat angajarea unor confruntări decisive cu barbarii, precum și ambuscadele organizate de aceștia. Rezultatul acestor atacuri „*a fost un asemenea masacru al sciților (goților, n.n.), încât aceștia au renunțat și au preferat să treacă Dunărea și să se predea hunilor decât să fie exterminați până la urmă de saraceni*”, susține Zosimos.

Dacă informațiile cu privire la pierderile semnificative provocate goților în timpul acestor lupte de hărțuire, transmise de Zosimos, pot fi admise ca veridice, aceea cu privire la reteagerea barbarilor la nord de Dunăre spre a scăpa de exterminare este, fără îndoială, o imensă exagerare, care nu poate fi luată în calcul. În altă ordine de idei, desemnarea respectivilor cavaleriști romano-bizantini cu numele de *saraceni*, ne determină că credem că aceștia erau luptători recrutați din Parthia. *Notitia Dignitatum* înregistrează în *pars Orientis* un număr de trei *vexillationes comitatenses* formate din luptători de origine parthă, anume *Equites primi clibanarii Parthi*, în subordinea primului *magister militum praesentalis*, *Equites secundi clibanarii Parthi*, subordonat celui de al doilea *magister militum praesentalis*, și *Equites quarti clibanarii Parthi*, în subordinea comandantului militar al Orientului (*magister militum per Orientem*)¹⁵⁴.

Între primele măsuri luate de Valens, înaintea declanșării campaniei propriu-zise împotriva goților, s-au numărat și cele de reformare de comandamentul militar. Împăratul, susține Zosimos, s-a decis la o asemenea măsură deoarece era „*exasperat de corupția comandanților militari*” și în consecință „*nu știa foarte bine cui trebuia să-i încredințeze*”

¹⁵² Zosime 1979, IV.XXII.1; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.22.1; Zosimos 1982, IV.22.1].

¹⁵³ *Ibidem*, IV.XXII.2; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.22.2; Zosimos 1982, IV.22.2].

¹⁵⁴ *Notitia Dignitatum*, Or. V.40, VI.40, VII.32; [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum*, Or. V.40, VI.40, VII.32].

poruncile” deoarece nimeni nu „nu părea în stare” să le pună în practică¹⁵⁵.

În asemnea condiții, generalul Sebastianus, „cunoscut pentru vitejia lui”, revenit din Italia, a fost investit *magister peditum*, în locul generalului Traianus, care deținuse această funcție, arată Ammianus Marcellinus¹⁵⁶. Informația este confirmată și de Zosimus care susține că Valens, care cunoștea „abilitățile acestui om”, atât pe cele militare, cât și pe cele organizatorice, „l-a ales general și i-a încredințat comanda tuturor operațiunilor”¹⁵⁷.

Din știrea lui Zosimus putem deduce că generalul Sebastianus a fost numit secundul împăratului, respectiv ceea ce astăzi reprezintă în ierarhia militară funcția Șef al Marelui Stat Major, cu misiunea de a concepe modul de desfășurare a operațiunilor militare ale armatei romano-bizantine. Informația vine, însă, în contradicție cu cea a lui Ammianus Marcellinus, după care generalul romano-bizantin a fost investit doar în funcția de comandant al pedestrimii, adică *magister peditum*.

În 11 iunie, împăratul a părăsit Constantinopolul și, în fruntea trupelor destinate campaniei împotriva goților, s-a deplasat la reședința imperială de la Melanthias, stațiune situată la circa 26 km, vest de capitală, unde prin diverse acțiuni și mijloace a căutat să-și fidelizeze ostașii¹⁵⁸. De aici s-a deplasat la Nice, cetate situată la 22 km nord de Hadrianopolis. Aici, relatează Ammianus Marcellinus, a fost informat de cercetași că goții, părăsiseră regiunea Rhodopilor și, încărcăți de prăzi, se apropiau de Hadrianopolis. Înștiințați că împăratul se îndrepta împotriva lor în fruntea forțelor imperiale, aceștia s-au grăbit „să facă joncțiunea cu compatrioții lor care se găseau bine apărați, având garnizoane puternice, lângă Beroea și Nicopolis (sau Nicopolis ad Istrum, astăzi Nikyup, în Bulgaria, n.n.)”¹⁵⁹.

Împotriva barbarilor a fost trimisă o grupare de forțe formată din „câte trei sute de ostași aleși din fiecare unitate”, pusă sub comanda generalului Sebastianus¹⁶⁰. Știrile transmise de Ammianus Marcellinus nu

¹⁵⁵ Zosime 1979, IV.XXII.1; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.22.1; Zosimus 1982, IV.22.1].

¹⁵⁶ Ammianus 1939, XXXI.11.1; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.11.1; Ammiano 2013, XXXI.11.1].

¹⁵⁷ Zosime 1979, IV.XXIII.1; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.23.1; Zosimus 1982, IV.23.1].

¹⁵⁸ Ammianus 1939, XXXI.11.1; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.11.1; Ammiano 2013, XXXI.11.1].

¹⁵⁹ *Ibidem*, XXXI.11.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.11.2; Ammiano 2013, XXXI.11.2].

¹⁶⁰ *Ibidem*, XXXI.11.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.11.2; Ammiano 2013, XXXI.11.2].

cuprind, însă, informații cu privire la numărul unităților din care s-a făcut detașarea militarilor subordonați lui Sebastianus, pentru a putea calcula, chiar și numai aproximativ, efectivul forțelor comandate de acesta. Eunapius, în schimb, susține că atunci când, contrar așteptărilor, generalul Sebastianus a fost numit la comandă de împăratul Valens, i-a cerut acestuia „doar două mii de soldați”, solicitare în urma căreia a primit permisiunea „să-i aleagă pe cei pe care îi dorea”¹⁶¹. Informația cu privire la efectivul de 2.000 de luptători puși sub comanda generalului Sebastianus, este susținută și de Zosimus, care consemnează că acesta a cerut „să-i fie încredințați două mii de soldați, pe care să-i aleagă” el însuși¹⁶².

Cifra avansată de Eunapius și Zosimus, cu privire la efectivele puse sub comanda generalului Sebastianus, a fost acceptată ca veridică de Ludwig Schmidt, iar recent și de Stanislav Nikolov Boyanov¹⁶³. În opinia lui Michael Speidel, preluată și de Michael Kulikowski, respectivii militari proveneau din rândul trupelor palatine¹⁶⁴.

În ceea ce ne privește, considerăm ca foarte plauzibilă această concluzie. Susținem chiar că militarii puși sub comanda generalului Sebastianus proveneau din rândul unităților de *scholae palatinae*. Dacă avem în vedere faptul că *Notitia Dignitatum* înregistrează în *pars Orientis* șapte unități de *scholae palatine*, câte 300 de militari detașați din cadrul fiecăreia înseamnă un total 2.100 de luptători, incluzând aici și ofițerii, cifră care o confirmă pe cea avansată de Eunapius și Zosimus.

După un scurt popas, făcut la Hadrianopolis, generalul a interceptat, pe valea râului Hebrus, la vest de oraș, la o distanță mică de acesta, „cetele devastatoare ale goșilor”, împotriva cărora a organizat un strălucit atac de noapte, provocându-le barbarilor cea mai severă înfrângere suferită până atunci¹⁶⁵. Desfășurarea atacului își găsește prezentarea în lucrarea lui Ammianus Marcellinus, din relatarea căruia aflăm că „ajutat de terenul accidentat și împădurit”, generalul Sebastianus, în fruntea forțelor sale, „s-a strecurat pas cu pas în puterea nopții și, căzând asupra dușmanilor, i-a

¹⁶¹ Eunapius 1983, VI.44.4.

¹⁶² Zosime 1979, IV.XXIII.2; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.23.2; Zosimus 1982, IV.23.2].

¹⁶³ L. Schmidt, *op. cit.*, p. 172; S.N. Boyanov, *Localization of the Battle of Adrianople (378), the Causes and Consequences of this Military Conflict According to Ancient Authors*, în „Relații interetnice în Transilvania. Militaria Medievalia în Europa centrală și de sud-est” Editat de K.Z. Pinter, Claudia Urduzia și Anca Nițoi, Sibiu, 2020, p. 28.

¹⁶⁴ M. Speidel, *Sebastian's strike force at Adrianople*, în „Klio”, 78, 1996, 2, pp. 434-437; M. Kulikowski, *op. cit.*, p. 139.

¹⁶⁵ Ammianus 1939, XXXI.11.4; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.11.4; Ammiano 2013, XXXI.11.4]; Cf. C. Burgeon, *op. cit.*, p. 16.

măcelărit aproape în întregime”, cu excepția unui număr foarte redus dintre ei, care s-au salvat prin fugă¹⁶⁶.

Zosimus, în schimb, afirmă în lucrarea lui că generalul Sebastianus „*a ocupat orașele înzestrate cu ziduri de incintă*”, după care, sprijinit pe aceste baze, a adoptat o eficientă tactică de hărțuire a forțelor barbare surprinzându-le în timpul celor mai neașteptate acțiuni și provocându-le pierderi apreciabile¹⁶⁷. Consemnând aceste operațiuni, autorul relatează că generalul romano-bizantin „*a organizat în permanență ambuscade*” în cursul cărora „*i-a surprins pe barbari în timpul acțiunilor de jefuire. Uneori, descoperindu-i încărcăți cu ceea ce prădaseră, i-a ucis și s-a făcut stăpân pe pradă, alteori i-a masacrat pe unii beți și pe alții care se scăldau în râu*”¹⁶⁸.

Informațiile transmise de cei doi autori ne permit să datăm operațiunile militare conduse de generalul Sebastianus împotriva goților în în vara anului 378, cel mai probabil, în lunile iunie-iulie. În cadrul lor se înscrie și lupta de Hebrus, semnalată de Ammianus Marcellinus.

Eșecul suferit, susține Ammianus Marcellinus, l-a determinat pe Fritigern, „*speriat de acest dezastru*” ca, pentru a evita posibilitatea ca forțele sale să fie atacate pe neașteptate și nimicite de cele ale generalului romano-bizantin, să dispună rechemarea tuturor celor care operau separat de grosul armatei¹⁶⁹. O știre cu un conținut asemănător ne transmite și Zosimus, care consemnează că Sebastianus „*a anihilat o parte foarte însemnată a barbarilor, datorită acestei tactici*”, ceea ce i-a determinat pe barbarii care au supraviețuit acțiunilor sale ca, „*de frica generalului, să renunțe la jafuri*”¹⁷⁰.

Șeful vizigot și-a stabilit tabăra în apropiere de cetatea Cabyle, situată la aproximativ 120 km de Hadrianopolis. Alegerea acestui loc de către Fritigern s-a datorat faptului că prin stabilirea taberei în aceste „*regiuni deschise*”, nu ar fi avut să se teamă „*nici de foame, nici din pricina vreunei curse*”¹⁷¹.

¹⁶⁶ Ammianus 1939, XXXI.11.4; [a se vedea și ediția: Ammianus 1982, XXXI.11.4; Ammiano 2013, XXXI.11.4].

¹⁶⁷ Zosime 1979, IV.XXIII.4; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.23.4; Zosimus 1982, IV.23.4].

¹⁶⁸ *Ibidem*, IV.XXIII.4; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.23.4; Zosimus 1982, IV.23.4].

¹⁶⁹ Ammianus 1939, XXXI.11.5; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.11.5; Ammiano 2013, XXXI.11.5].

¹⁷⁰ Zosime 1979, IV.XXIII.5; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.23.5; Zosimus 1982, IV.23.5].

¹⁷¹ Ammianus 1939, XXXI.11.5; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.11.5; Ammiano 2013, XXXI.11.5].

Bătălia de la Hadrianopolis (9 august 378). Concomitent cu aceste evenimente, care se consumau în răsăritul Peninsulei Balcanice, împăratul Grațianus din Apus, care îi învinsese pe alamanii lentiensi, s-a deplasat și el în Illyricum, unde, în prealabil, își concentrase forțele, îndreptându-se spre teatrul de operații militare împotriva goților¹⁷². După ce și-a trimis pe rute terestre trenul de bagaje, el s-a deplasat pe Dunăre, cu „*o unitate de ostași ușor înarmați*”, a debarcat la Bononia (Vidin), de aici s-a deplasat la Sirmium (Sremska Mitrovica, în Serbia), de unde, după o ședere de patru zile, a coborât pe fluviu la Castra Martis (Kula, în Bulgaria), unde a fost „*atacat prin surprindere*” de o grupare de alani, în cursul căruia „*a pierdut pe câțiva dintre cei care-l urmau*”¹⁷³.

Valens, invidios pe succesele lui Gratianus și suspectându-l pe generalul Sebastianus că și exagera succesele în rapoartele trimise, s-a grăbit să declanșeze operațiunile militare pentru a obține rezultate proprii la fel de spectaculoase. În acest scop, afirmă Ammianus Marcellinus, a părăsit tabăra de la Melanthias, în fruntea unor „*mari armate, active și cu experiență*” în cadrul cărora înrolase și „*foarte mulți veterani, între care unii cu prestigiu deosebit*”, precum generalul Traianus, fost *magister peditum*¹⁷⁴.

Efectivele acestei „*mari armate*”, au fost estimate diferit de diverșii istorici, care s-au ocupat cu cercetarea acestei probleme. Hans Delbrück, Ludwig Schmidt sau Robert Grosse emiteau opinia că forțele comandate de Valens numărau circa 15.000 de oameni, estimare în favoarea căreia se exprima, indirect, și N.J.E. Austin, iar recent, Simon MacDowall sau Anthony Sattin¹⁷⁵. Peter Heather se pronunța pentru un efectiv de 15.000-20.000 de oameni al trupelor comandate de Valens, opinie împărtășită și de Stephen Williams, Gerard Friell, Ian Hughens sau Anton Karaikos¹⁷⁶. Stanislav Nikolov Boyanov formula recent opinia că forțele romano-bizantine au numărat 18.000-20.000 de oameni¹⁷⁷. Giorgio Ravegnani

¹⁷²*Ibidem*, XXXI.10.5-20; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.10.5-20; Ammiano 2013, XXXI.10.5-20].

¹⁷³*Ibidem*, XXXI.11.6; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.11.6; Ammiano 2013, XXXI.11.6].

¹⁷⁴*Ibidem*, XXXI.12.1; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.1; Ammiano 2013, XXXI.12.1].

¹⁷⁵H. Delbrück, *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte*, vol. 2. *Die Germanen*, Berlin, 1902, p. 292; L. Schmidt, *op. cit.*, p. 254; N.J.E. Austin, *Ammianus' Account of the Adrianople Campaign: Some Strategic Observations*, în „Acta Classica”, XV, 1972, p. 83; S. MacDowall, *op. cit.*, p. 26; A. Sattin, *op. cit.*, p. 154.

¹⁷⁶P. Heather, *The Goths*, p. 146-147; S. Williams, G. Friell, *op. cit.*, p. 153; I. Hughens, *Imperial Brothers. Valentinian, Valens and the Disaster at Adrianople*, e-Book, Barnsley, 2013, p. 298; A. Karaikos, *op. cit.*, p. 58.

¹⁷⁷S.N. Boyanov, *op. cit.*, p. 28.

consideră că armata romano-bizantină număra 30.000 de oameni¹⁷⁸. Dietrich Hoffmann estima armata romano-bizantină la circa 30.000-40.000 de oameni, cifră acceptată și de Ernst Stein, Martijn Nicasie, Noel Lenski sau Michael Kulikowski¹⁷⁹. Pentru o cifră apropiată se pronunța Warren Treadgold, care aprecia la circa 40.000 de oameni efectivul armatei romano-bizantine, mobilizate împotriva goților¹⁸⁰. Thomas S. Burns considera că forțele imperiale ajungeau la circa 60.000 de oameni¹⁸¹.

Din punctul nostru de vedere, credem că efectivele forțelor romano-bizantine angajate în campanie, ar putea fi estimate cu aproximație în funcție de numărul și tipurile unităților militare care au putut participa la operațiunile împotriva goților. În opinia noastră aceste unități, au fost, cel mai probabil, cele înregistrate de *Notitia Dignitatum* sub comanda celor doi *magistri militum praesentalis*, existente înainte de 379. Parcurgerea registrului militar ne permite să identificăm sub comanda primului *magister militum praesentalis* un număr de cinci *vexillationes palatinae*, șapte *vexillationes comitatenses*, șase *legiones palatinae* și 14 *auxilia palatina*, iar sub comanda celui de-al doilea cinci *vexillationes palatinae*, șase *vexillationes comitatenses*, șase *legiones palatinae*, 13 *auxilia palatina* și o unitate de *auxiliares pseudocomitatenses*, în total 63 de unități militare, din care 23 de cavalerie (10 *vexillationes palatinae* și 13 *vexillationes comitatenses*) și 40 de pedestrași (12 *legiones palatinae*, 27 *auxilia palatina* și un *auxilium pseudocomitatensis*)¹⁸².

Includem, de asemenea, în rândul trupelor comandate de împăratul Valens în 378 unitățile de *scholae palatinae*, care, potrivit *Notitiei Dignitatum* erau, așa cum am arătat deja, în număr de șapte, și se aflau „*sub dispositione viri illustris magistri officiorum*”, și însumau 3.500 de militari¹⁸³. Nu am luat în calculul nostru un număr de nouă unități militare, constituite după 379 de către împăratul Theodosius I și fiii lui, Arcadius și Honorius, înregistrate de *Notitia Dignitatum*¹⁸⁴.

¹⁷⁸ G. Ravegnani, *op. cit.*, p. 33.

¹⁷⁹ D. Hoffmann, *Das spätrömische Bewegungsheer und die Notitia Dignitatum*, vol. 1, Dusseldorf, 1969, pp. 449-457; E. Stein, *Geschichte des spätrömischen Reiches / Histoire du Bas-Empire*. Neuausgabe, herausgegeben von Hartmut Leppin und Mischa Meier, Band 1. *Vom römischen zum byzantinischen Staate (284–476 n. Chr.)*. Mit einem Vorwort von Hartmut Leppin, Darmstadt, 2023, p. 292, n. 4; M. Nicasie, *op. cit.*, 246; N. Lenski, *op. cit.*, p. 339; M. Kulikowski, *op. cit.*, p. 140.

¹⁸⁰ W. Treadgold, *op. cit.*, p. 67.

¹⁸¹ Th. S. Burns, *The Battle of Adrianople*, p. 344.

¹⁸² *Ibidem*, Or. V.26-61, VI.26-61; [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum*, Or. V.26-61, VI.26-61].

¹⁸³ *Ibidem*, Or. XI.4-10; [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum*, Or. XI.4-10].

¹⁸⁴ *Ibidem*, Or. V.62, 64-66, VI.33, 62-67; [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum*, Or. V.62, 64-66, VI.33, 62-65].

Efectivele acestor unități militare s-au ridicat la 15.000 de cavaleriști și 26.000 de pedestrași (12.000 de legionari și 14.000 de auxiliari), în total 41.000 de militari. Prin aplicarea procentului de 70% din totalul militarilor al celor mobilizați pentru campanie, estimăm că forțele angajate de Valens împotriva goților, aflate în această fază sub comanda lui, s-au ridicat la aproximativ 28.700 de militari, din care circa 10.500 de cavaleriști și circa 18.200 de pedestrași. Considerăm, totodată, că trebuie să adăugăm acestor forțe pe cele care operau deja împotriva barbarilor, sub comanda generalului Sebastianus (2.000 de militari), precum și cele două legiuni trimise din Armenia (2.000 de militari), ceea ce ridică efectivul total al forțelor romano-bizantine angajate în campanie la circa 32.700 de militari, cifră pe care o putem rotunji la aproximativ 33.000 de oameni. Admitem însă, în temeiul informațiilor transmise de Ammianus Marcellinus, care menționează participarea la campanie a unor unități militare neînregistrate de *Notitia Dignitatum*, că forțele imperiale au putut atinge un efectiv maxim de circa 35.000 de oameni.

În campania împotriva goților, Valens dispunea, de asemenea, de un comandament format din ofițeri superiori cu multă experiență și cu state îndelungate de serviciu. În rândul acestora se distingeau generalii Saturninus și Victor, comandanți ai cavaleriei (*magistri equitum*), Sebastianus, comandantul pedestrimii (*magister peditum*) sau Traianus, fost *magister peditum*. Acestora li se adăugau generalul Flavius Richomeres, *comes domesticorum* în *pars Occidentis*, trimis de împăratul Gratianus la curtea lui Valens, sau generalul Aequitius, *comes domesticorum* în *pars Orientis*¹⁸⁵.

Informat de cercetași că adversarii intenționau „să închidă cu pază puternică drumurile prin care se făceau transporturile necesare”, respectiv aprovizionarea armatei, Valens a luat imediat măsurile necesare preîntâmpinării acestui risc, trimițând „un detașament de arcași pedestri și un escadron de cavalerie să ocupe strâmtorile”¹⁸⁶. Goții, la rândul lor, au părăsit tabăra de la Cabyle și deplasându-se încet și cu precauție, „temându-se să nu fie atacați din flancuri”, au înaintat până la 15 mile (25 km) depărtare de Hadrianopolis¹⁸⁷. Potrivit știrilor transmise Ammianus Marcellinus „nu se știe din ce greșeală” cercetașii armatei i-au comunicat

¹⁸⁵ V. Mărculeț, *op. cit.*, p. 64.

¹⁸⁶ Ammianus 1939, XXXI.12.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.2; Ammiano 2013, XXXI.12.2].

¹⁸⁷ *Ibidem*, XXXI.12.3; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.3; Ammiano 2013, XXXI.12.3].

împăratului că efectivele goților, conduși de Fritigern, nu s-ar fi ridicat la „mai mult de zece mii de oameni”¹⁸⁸.

Istoricii, care au realizat propriile estimări ale efectivelor forțelor gote și aliaților lor, au obținut rezultate diferite. Hans Delbrück, spre exemplu, pare a admite ca reală cifra de 10.000 de oameni, transmisă de Ammianus Marcellinus, a cărei veridicitate este contestată de alții în temeiul informațiilor aceluiași autor¹⁸⁹. Ludwig Schmidt susține că goții și aliații lor erau în număr de circa 15.000-20.000 de oameni, din care 15.000 forma corpul principal al armatei, iar 3.000-4.000 erau ostrogoți¹⁹⁰. Simon MacDowall estimează efectivele barbarilor la 13.600-19.300¹⁹¹. Recent, Anthony Sattin a admis că forțele barbare numărau 15.000 de luptători¹⁹². Martijn Nicasie consideră că efectivele totale ale goților s-au ridicat la 15.000-18.000 de oameni (10.000-15.000 de oameni corpul principal și 3.000-4.000 de oameni trupele de cavalerie)¹⁹³. Giorgio Ravegnani estimează efectivele totale ale goților și aliaților lor la circa 20.000 de oameni¹⁹⁴. Ian Hughens consideră că efectivele totale ale goților și aliaților lor s-au putut ridica la 15.000-25.000 de luptători (12.000-15.000 de oameni corpul principal, comandat de Fritigern, 3.000-4.000 de călăreți ostrogoți, iar restul luptători proveniți din rândul aliaților)¹⁹⁵. Stanislav Nikolov Boyanov emite opinia că efectivele goților și aliaților lor au fost de 18.000-20.000 de oameni, poate chiar mai mult¹⁹⁶. Cei mai mulți istorici au avansat cifra de 20.000 de oameni pentru efectivul total al goților și aliaților lor. Asemenea estimări au făcut Dietrich Hoffmann, care identifică un raport de 2:1 în favoarea romano-bizantinilor, David M. Gwynn, H.J.E. Austin, care considera că forțele goților erau formate din 10.000 de luptători vizigoți comandați de Fritigern, 8.000 de ostrogoți și 2.000 de luptători din foștii foederati, comandați de Sueridus și Colias, sau, recent, Stanislav Nikolov Boyanov¹⁹⁷. Potrivit opiniei exprimate de Stephen Williams și Gerard Friell, efectivele goților și aliaților lor au însumat 20.000-25.000 de oameni¹⁹⁸. În

¹⁸⁸ *Ibidem*, XXXI.12.3; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.3; Ammiano 2013, XXXI.12.3].

¹⁸⁹ H. Delbrück, *op. cit.*, p. 294; Cf. E. Stein, *op. cit.*, p. 293, n.4; Cf. N. Lenski, *op. cit.*, p. 338; Cf. M. Kulikowski, *op. cit.*, p. 140.

¹⁹⁰ L. Schmidt, *op. cit.*, pp. 113-114.

¹⁹¹ S. MacDowall, *op. cit.*, p. 26.

¹⁹² A. Sattin, *op. cit.*, p. 154.

¹⁹³ M. Nicasie, *op. cit.*, 245.

¹⁹⁴ G. Ravegnani, *op. cit.*, p. 33.

¹⁹⁵ I. Hughens, *op. cit.*, pp. 295-296.

¹⁹⁶ S.N. Boyanov, *op. cit.*, p. 28.

¹⁹⁷ D. Hoffmann, *op. cit.*, p. 457; D.M. Gwynn, *op. cit.*, p. 29; N.J.E. Austin, *op. cit.*, p. 83; S.N. Boyanov, *op. cit.*, p. 30.

¹⁹⁸ S. Williams, G. Friell, *op. cit.*, p. 154.

sfârșit, reținem și opinia lui Anton Karaiskos, care este de părere că numărul total al goșilor, combatanți și necombatanți, s-ar fi ridicat la 30.000 de oameni¹⁹⁹.

Informația primită, de Valens cu privire la efectivele goșilor și aliaților lor, că acestea ar fi numai de 10.000 de oameni, l-a determinat pe împărat să se precipite spre a angaja confruntarea decisivă cu barbarii. Împăratul a înaintat cu armata „*organizată în formă de pătrat*”, adică de careu, până „*lângă suburbiile Hadrianopolisului*”, unde și-a așezat forțele într-o tabără întărită „*printr-un parapet de țărugi și printr-un șanț*”, respectiv prin șanț și val de pământ cu palisadă de lemn, unde intenționa să aștepte sosirea lui Gratianus, cu trupele din Apus²⁰⁰.

În 7 august, a sosit generalul Flavius Richomeres cu un mesaj din partea lui Gratianus, prin care acesta îi cerea lui Valens să nu se angajeze într-o acțiune militară riscantă, ci să aștepte sosirea lui cu trupele occidentale. Ca răspuns, împăratul a convocat un consiliu militar care să decidă acțiunile viitoare. În cadrul lui s-au conturat două puncte de vedere: unul susținut de o grupare în frunte cu generalul Sebastianus care îl îndemna pe suveran „*să pornească imediat la luptă*”, iar cealaltă de o grupare majoritară, în frunte cu generalul de origine sarmată, Flavius Victor, *magister equitum*, „*era de părere să fie așteptat colegul de domnie, cu armatele din Gallia*”, care aveau să-i fie de un real ajutor în eliminarea pericolului barbar²⁰¹. Din nefericire, așa cum remarcă Ammianus Marcellinus, a învins „*voința rău inspirată*” a împăratului și „*părerea unor șefetnici lingușitori*”, care îi recomandau să se grăbească să angajeze fără întârziere lupta decisivă cu barbarii „*pentru a nu fi părtaș la victorie și Gratianus*”, dându-i asigurări că „*dușmanii sunt ca învinși*”²⁰².

Dicuțiile contradictorii și deciziile nefaste adoptate sunt consemnate, pe scurt, și de Zosimus, care ne prezintă, însă, o serie informații aflate în totală opoziție cu cele transmise de Ammianus Marcellinus. Astfel, acesta arată că Sebastianus l-a sfătuit pe împărat „*să rămână acolo unde se află și să nu înainteze mai departe*” deoarece nu era sigur că poate „*să se angajeze în mod deschis în operațiuni împotriva unor astfel de efective*” și, ca urmare, îi recomanda să acționeze în așa fel încât „*să câștige timp recurgând la manevre și atacuri furtive*” până când forțați de lipsa

¹⁹⁹ A. Karaiskos, *op. cit.*, p. 60.

²⁰⁰ Ammianus 1939, XXXI.12.4; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.4; Ammiano 2013, XXXI.12.4].

²⁰¹ *Ibidem*, XXXI.12.5-6; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.5-6; Ammiano 2013, XXXI.12.5-6].

²⁰² *Ibidem*, XXXI.12.7; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.7; Ammiano 2013, XXXI.12.7].

proviziilor, barbarii „ar fi renunțat și s-ar fi predat sau s-ar fi retras din teritoriile supuse romanilor”²⁰³. Împotriva acestor sfaturi s-au pronunțat comandanții militari romano-bizantini. Cu privire la această poziție, relatează în continuare autorul, „din partea opusă i-au incitat armata” susținând că barabarii, în marea lor majoritate „pieriseră deja, iar împăratul urma să mășăluiască, fără efort, spre victorie”, ceea ce-l determină pe autor să conchidă că în urma acestor poziții a prevalat „cel mai dezastruos punct de vedere”²⁰⁴.

În 8 august, în tabăra imperială a sosit o solie trimisă de Fritigern, condusă de un preot creștin, care i-a transmis împăratului o scrisoare deschisă prin care șeful vizigot se angaja ca în schimbul colonizării conaționalilor lui în Thracia, să respecte pacea. Printr-o a doua scrisoare secretă, el își justifica acțiunile prin faptul că spre a-i determina pe goții de sub conducerea lui să accepte pacea trebuia să-i pună în fața amenințării militare romano-bizantine. Solia, fiind considerată suspectă, a fost expediată în tabăra șefului vizigot fără niciun răspuns²⁰⁵.

În zorii zile de 9 august, după ce au lăsat bagajele lângă zidurile Hadrianopolisului, sub „pază suficientă”, iar tezaurul și insignele imperiale în cetate „cu prefectul și consilierii civili” forțele militare romano-bizantine au fost puse în mișcare „cu steagurile în frunte”, împotriva goților și a aliaților acestora²⁰⁶. Marșul trupelor imperiale s-a dovedit a fi unul extrem de dificil, pentru că „drumurile erau proaste”, astfel că la mijlocul zilei, „pe o căldură toridă”, acestea abia parcurseseră opt mile (11-12 km), când cercetașii au adus vestea că „se văd căruțele dușmanilor așezate în formă de cerc”, constituind acea tabără numită *carrago*²⁰⁷.

Intrat în contact cu inamicul, Valens și-a dispus cu rapiditate, dar într-o ordine desăvârșită, forțele în dispozitivul de luptă. Din informațiile transmise de Ammianus Marcellinus putem conchide că acesta a fost organizat pe trei linii. În linia întâi au fost dispuse unitățile de cavalerie²⁰⁸. Dacă opinia noastră, cu privire la unitățile militare se confirmă, în linia întâi

²⁰³ Zosime 1979, IV.XXIII.6; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.23.6; Zosimus 1982, IV.23.6].

²⁰⁴ *Ibidem*, IV.XXIV.1; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.24.1; Zosimus 1982, IV.24.1].

²⁰⁵ Ammianus 1939, XXXI.12.8-9; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.8-9; Ammiano 2013, XXXI.12.8-9].

²⁰⁶ *Ibidem*, XXXI.12.10; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.10; Ammiano 2013, XXXI.12.10].

²⁰⁷ *Ibidem*, XXXI.12.11; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.11; Ammiano 2013, XXXI.12.11].

²⁰⁸ *Ibidem*, XXXI.12.11-12; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.11-12; Ammiano 2013, XXXI.12.11-12].

au fost dispuse *vexillationes palatine* și *vexillationes comitatenses*. Sub aspect numeric, linia întâi era formată din aproximativ 7.000 de cavaleriști, repartizată în cele două aripi. Dispunerea cavaleriei în prima linie a dispozitivului de luptă îi conferea acesteia suplețe și mobilitate, dar și o însemnată putere de izbire. Nu este exclus ca măsura să fi fost luată de împărat și pentru a contracara redutabila cavalerie gotă. Nu în ultimul rând, dispunerea cavaleriei în prima linie evidențiază faptul că împăratul și comandamentul său optaseră pentru o tactică ofensivă²⁰⁹. Linia a doua a fost formată exclusiv din pedestrași. În compunerea ei intrau *legiones palatinae* și *auxilia palatina*, acel *auxilium pseudocomitatensis*, anume *Auxilarii sagittarii*, precum și legiunile trimise din Armenia. Numărul militarilor din această linie se ridică la circa 24.000 de oameni. Pedestrimea din linia a doua urma să susțină în ofensivă cavaleria din linia întâi și să desăvârșească acțiunile acesteia²¹⁰. În sfârșit, linia a treia, care constituia, totodată, rezerva armatei, reunea, atât din trupe de cavalerie, cât și de pedestrime. Din succitele informații transmise de Ammianus Marcellinus, știm că în compunerea ei au fost dispuse, cu certitudine, garda imperială din Orient și batavii²¹¹. În temeiul acestor informații conchidem că linia a treia a dispozitivului forțelor imperiale era formată din unitățile de *scholae palatinae* și un *auxilium palatinum*, *Batavi seniores*, toate menționate în *Notitia Dignitatum*²¹². Aceste unități însumau 4.000 de militari, din care 3.500 de cavaleriști și 500 de pedestrași.

Nu știm cum au fost distribuite sarcinile de comandă în cadrul dispozitivului romano-bizantin, deoarece nu dispunem de informații în acest sens. Având, însă, în vedere funcțiile ofițerilor superiori, credem că linia întâi a fost pusă sub comanda generalilor Saturninus și Victor (*magistri equitum*), linia a doua sub cea a generalului Sebastianus (*magister peditum*) și, probabil, a generalului Traianus, fost *magister peditum*, iar linia a treia sub comanda generalilor Flavius Richomeres, *comes domesticorum* în *pars Occidentis* și Aequitius, *comes domesticorum* în *pars Orientis*²¹³.

În ceea ce-l privește pe Fritigern, în momentul luării contactului cu armata romano-bizantină, acesta nu dispunea de întregul efectiv al forțelor aflate sub comanda lui deoarece corpurile de cavalerie ostrogotă, comandate de Alatheus și Saphrax, operau în altă parte. Deși la vestea apropierei

²⁰⁹ V. Mărculeț, *op. cit.*, pp. 64-65.

²¹⁰ *Ibidem*, p. 65.

²¹¹ Ammianus 1939, XXXI.13.8; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.8; Ammiano 2013, XXXI.13.8].

²¹² *Notitia Dignitatum*, Or. V.49, VI.30, XI.4-11; [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum*, Or. V.49, VI.30, XI.4-11].

²¹³ V. Mărculeț, *op. cit.*, p. 65.

armatei romano-bizantine prima lui grijă a fost rechemarea lor, spre a se reuni cu restul forțelor barbare, cavaleria ostrogotă nu sosise încă pe câmpul de luptă²¹⁴.

În vederea susținerii luptei cu forțele romano-bizantine, superioare din punct de vedere numeric, șeful vizigot a optat pentru o tactică defensivă. El și-a dispus forțele pe o singură linie, cu spatele sprijinit pe tabăra de care (*carrago*).

După luarea contactului cu forțele romano-bizantine, principala preocupare a lui Fritigern a fost, aceea de a amâna cât mai mult declanșarea luptei, pentru a câștiga timp, spre a da posibilitatea cavaleriei ostrogote să se alăture armatei sale. Prin urmare, în așteptarea aliaților săi, abilul șef vizigot a adoptat o tactică a tergiversării, în care Valens s-a prins cu multă naivitate. Rămâne dificil de explicat această pasivitate bruscă arătată de împărat, care până în acel moment aplicase o tactică eminamente ofensivă, chiar riscantă, numai să ajungă în situația de a angaja, imediat și cu orice preț, lupta cu goții și aliații lor.

Șeful vizigot, urmându-și cu rigoare tactica, a trimis în tabăra imperială o solie ai cărei membri erau „*oameni de rang inferior*”, motiv pentru care nu a fost primită de împărat, care a solicitat să fie trimiși la tratative „*fruntași, pentru ca hotărârile luate să aibă putere*”²¹⁵. În realitate, vizigoții, așa cum remarcă Ammianus Marcellinus, „*tărăgănau lucrurile într-adins, pentru ca în timpul tergiversărilor să le vină cavaleria pe care o așteptau*”²¹⁶.

Stratagema lui Fritigern nu numai ca a avut un succes deplin, dar, asociată cu acțiunea factorilor de mediu, cu o serie de acțiuni ale barbarilor, precum și cu grave deficiențe în aprovizionarea forțelor imperiale, a avut un efect devastator asupra armatei romano-bizantine, ai cărei soldați, epuizați în urma dificultății marș executat sub greutatea echipamentului militar și în condițiile grele arătate, „*se istoveau cu gâturile uscate de arșița verii*”, făcută insuportabilă de căldura și fumul înecăcios produs de „*incendiile întreținute cu lemne și uscături de aceiași dușmani pe întinsul câmpurilor*”²¹⁷. La aceste probleme grave, sau „*rău insuportabil*”, potrivit expresiei folosite de Ammianus Marcellinus, „*se adăuga altul și mai grav, acela că oamenii și animalele se găseau într-o ucigătoare lipsă de hrană*”,

²¹⁴ Ammianus 1939, XXXI.12.12; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.12; Ammiano 2013, XXXI.12.12].

²¹⁵ *Ibidem*, XXXI.5.1-2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.5.11-2; Ammiano 2013, XXXI.5.1-2].

²¹⁶ *Ibidem*, XXXI.12.13; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.13; Ammiano 2013, XXXI.12.13].

²¹⁷ *Ibidem*, XXXI.12.13; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.13; Ammiano 2013, XXXI.12.13].

consecință directă a nefastei decizii a împăratului de a lăsa bagajele, inclusiv apa și hrana necesare oamenilor și animalelor, în tabăra de lângă Hadrianopolis²¹⁸.

Fritigern și-a continuat cu abilitate tactica tergiversării. Ca urmare, el a trimis un nou sol în tabăra imperială prin intermediul căruia se arăta dispus să încheie pacea. Solicita, în schimb, să-i fie trimiși drept garanție „*câțiva oameni cunoscuți și aleși*”, el angajându-se, la rândul lui, „*să ne trimită concomitent forțele lui armate și celelalte necesare nouă*”, propunere acceptată de împărat, arată Ammianus Marcellinus, generalul Richomerus asumându-și misiunea riscantă de ostătec²¹⁹.

Când după aceste lungi discuții, care s-au prelungit până în după amiaza zilei, se părea că s-a ajuns la un acord, evenimentele s-au precipitat brusc luând o întorsătură nefavorabilă romano-bizantinilor. Faptul s-a datorat unui act de indisciplină materializat într-un atac neordonat, declanșat din proprie inițiativă, de trupele de *sagitarii* și *scutarii*, comandați de tribunii Bacurius și, respectiv, Cassio, care au angajat lupta cu barbarii. Aceștia, „*în avântul lor pripit* – scrie Ammianus Marcellinus – *au început lupta cu adversarul*”, după care „*s-au retras în chip rușinos, cu aceeași repeziciune cu care dăduseră atacul*”, în timp ce cavaleria ostrogotă, comandată de Alatheus și Saphrax, „*întărită cu ajutoare de la alani*”, sosită pe câmpul de luptă, intrând în acțiune direct din mișcare, „*a venit ca un trăznet care lovește vârful unui munte, răsturnând totul în cale*”²²⁰.

Confruntarea s-a generalizat o dată cu angajarea în luptă a tuturor forțelor beligeranților. Referindu-se la acest aspect, Ammianus Marcellinus consemnează că „*luptele s-au întins ca flăcările îngrozind soldații, dintre care mulți erau străpunși de sulitele și săgețile cu traiectorie semicirculară*” și că „*liniile de luptă se ciocneau ca niște piepturi de corăbii, ca niște valuri care se lovesc unele de altele*”²²¹.

Informațiile de care dispunem, transmise, mai ales, de Ammianus Marcellinus, analizate retrospectiv, permit, în opinia noastră, identificarea a două faze în desfășurarea bătăliei de la Hadrianopolis. Prima fază este cea a ofensivei romano-bizantine, iar cea de-a doua, decisivă, a fost cea a contraofensivei goților și aliaților lor, în cursul căreia s-a tranșat, de altfel, soarta bătăliei.

²¹⁸*Ibidem*, XXXI.12.13; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.13; Ammiano 2013, XXXI.12.13].

²¹⁹*Ibidem*, XXXI.12.14-15; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.14-5; Ammiano 2013, XXXI.12.14-15].

²²⁰*Ibidem*, XXXI.12.16-17; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.12.16-17; Ammiano 2013, XXXI.12.16-17].

²²¹*Ibidem*, XXXI.13.1-2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.1-2; Ammiano 2013, XXXI.12.1-2].

Prima fază a acesteia stă sub semnul impetuosului atac al cavaleriei romano-bizantine din linia întâi a dispozitivului forțelor imperiale, care a deținut pe moment inițiativa militară. Unitățile acesteia din compunerea aripii stângi au străpuns și dispersat forțele barbare din aripa dreaptă a dispozitivului conceput de Fritigern și au înaintat până la tabăra întărită cu care a acestora, înclinând, pe moment, balanța în favoarea romano-bizantinilor. Succesul înregistrat nu a putut fi însă continuat și exploatat din cauza lipsei de susținere din partea celorlalte forțe, îndeosebi a trupelor de cavalerie din aripa dreaptă. Desfășurarea operațiunilor militare din această fază a confruntării își găsește prezentarea în lucrarea aceluiași autor care notează că „*aripa stângă a ajuns până la căruțele dușmanilor și ar fi trecut mai departe dacă ar fi fost sprijinită din urmă*”²²².

Motivul pentru care atacul cavaleriei romano-bizantine a rămas nesușținut este prezentat de Ammianus Marcellinus, care precizează că el se datorează unui violent contraatac al forțelor barbare din aripa stângă a dispozitivului organizat de Fritigern asupra cavaleriei din flancul drept al dispozitivului armatei romano-bizantine. Contraatacul barbar asociat cu violenta lovitură din flanc a cavaleriei ostrogote a blocat atacul cavaleriei romano-bizantine din flancul drept, astfel că aceasta nu a mai putut susține atacul flancului stâng „*care a fost părăsită de restul cavaleriei sub presiunea mulțimilor dușmane, care au căzut asupra ei ca un deal care se prăbușește*”²²³.

Lipsit de susținere, atacul cavaleriei romano-bizantine din flancul stâng s-a frânt. Din acest moment știrile despre soarta grupării de cavalerie romano-bizantine din aripa stângă, care a înaintat până la tabăra de care a barbarilor, încetează. Care a fost soarta ei nu știm. Nu putem exclude faptul ca rămasă izolată această grupare să fi fost la rândul ei dispersată. Ca argument în susținerea opiniei noastre invocăm o succintă consemnare a lui Paulus Orosius care nota că „*înfrânte de la primul atac al goșilor, unitățile de cavalerie ale romanilor au fugit*”²²⁴.

Succesul contraatacului barbar a marcat intrarea bătăliei în cea de-a doua ei fază, în cadrul căreia goșii au preluat inițiativa militară, pe care au păstrat-o până la finalul acesteia. Scoaterea din luptă a cavaleriei imperiale a lăsat descoperită pedestrima care forma linia a doua. Asupra acesteia avea să se concentreze, în această fază a bătăliei, întreaga putere a goșilor și

²²²*Ibidem*, XXXI.13.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.2; Ammiano 2013, XXXI.12.2].

²²³*Ibidem*, XXXI.13.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.2; Ammiano 2013, XXXI.12.2].

²²⁴Orosio 1998, VII.33.13; [a se vedea și edițiile: Orosius 1981, 33; Orosius 2010, 7.33.13].

aliaților lor. Faptul este înregistrat de Ammianus Marcellinus care arată că „infanteria a rămas descoperită și manipulele s-au îngrămădit în așa fel unele în altele, că soldații nu mai puteau mânui săbiile. Nici nu se mai zărea cerul de praful care se ridicase, iar zgomotele și strigătele erau infernale. Săgețile șuierau aducând pretutindeni moartea, fiindcă nu exista puțința de a fi văzute și evitate în vreun fel”²²⁵. O imagine asemănătoare a desfășurării evenimentelor, deși în termeni mai succinți, conturează și Paulus Orosius. Acesta relatează că sub loviturile barbarilor unitățile cavaleriei romano-bizantine s-au dispersat părăsind câmpul de luptă și „lăsând pedestrimea descoperită”, astfel că îndată după fuga lor „legiunile de pedestrași au fost înconjurate din toate părțile de cavaleria dușmanilor” și „copleșite cu nori de săgeți”²²⁶.

Pedestrimea romano-bizantină a reușit ca un timp destul de lung să opună o rezistență acerbă barbarilor. Confruntarea s-a transformat într-un măcel în care au căzut mulți comabatanți din ambele tabere. Poate cea mai veridică și mai detaliată imagine a acestei sângeroase și inegale înfruntări este realizată de același Ammainus Marcellinus care notează că „săgețile șuierau aducând pretutindeni moartea, fiindcă nu exista puțința de a fi văzute sau evitate în vreun fel. Barbarii în cete imense se așterneau la pământ cai și călăreți și nu se găsea loc de mișcare nici pentru regruparea forțelor, nici pentru desprinderea din luptă. De aceea ai noștri măcelăreau cu disperare tot ce întâlneau și din ambele părți coifurile și platoșele erau zdrobite de loviturile securilor. [...]. Cădeau luptătorii din ambele tabere și câmpul s-a umplut cu cadavre. Se auzeau gemetele muribunzilor cu răni adânci și îngrozitoare. În acest vacarm al situației atât de confuze, pedestrașii istoviți de eforturi și de primejdii, fiindcă nu mai aveau nici puteri nici mintea în stare de a lua vreo hotărâre și mulți își frânseseră sulilele în învălmășugul luptei, se aruncau orbește cu săbiile în turmele dese de dușmani, fără să se mai poată gândi la salvarea lor proprie, văzând că în jur n-au niciun mijloc de scăpare. Alunecându-le picioarele pe pământul acoperit cu șiroaie de sânge, încercau în toate chipurile să-și dea viața pe un preț cât mai scump, și lupta se desfășura cu atâta înverșunare, încât unii piereau de propriile lor arme. Pretutindeni domina culoarea roșie-întunecată a sângelui și ori încotro își arunca privirile cineva, îl

²²⁵ Ammianus 1939, XXXI.13.2; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.2; Ammiano 2013, XXXI.12.2].

²²⁶ Orosio 1998, VII.33.13-14; [a se vedea și edițiile: Orosius 1981, 33; Orosius 2010, 7.33.13-14].

însăpămânda spectacolul morții, iar dacă voia să facă vreo mișcare era nevoit să calce pe cadavre”²²⁷.

În cele din urmă, sub presiunea forțelor barbare, trupele romano-bizantine de pedestrași au cedat pe întreg frontul și s-au dispersat de pe câmpul de luptă, urmărite de cavaleria gotă care le-a provocat mari pierderi. Lui Ammianus Marcellinus îi datorăm cea mai amplă prezentare a acestei retrageri și a măcelului suferit în timpul ei de trupele de pedestrași romano-bizantine. Potrivit autorului, învinși de soarele dogoritor, „*lihnii de foame, sleiți de sete și copleșiți de greutatea armelor*”, liniile pedestrașilor romano-bizantini „*cedând sub presiunea inamică s-au retras în dezordine pe unde au putut fiecare*”, soldații din compunerea lor „*fugind răspândiți pe căi necunoscute*”²²⁸.

În contextul disoluției dispozitivului militar romano-bizantin, împăratul, rămas singur, a încercat să se pună sub protecția unităților de „*lanciariei și matiariei, care rămăseseră neclintiți și teferi în fața mulțimii dușmane*”²²⁹. Generalii Traianus și Victor au încercat să vină în ajutorul său, ultimul încercând chiar „*să adune pe batavii ținuți în rezervă nu departe de garda împăratului*”, dar nemaigăsindu-i a căutat să se pună la adăpost, la fel cum procedaseră generalii Richomeres și Saturninus²³⁰.

Unitățile militare la care face referire Ammianus Marcellinus se regăsesec nominalizate și în *Notitia Dignitatum*. Din punctul nostru de vedere, este vorba de patru *legiones palatinae*, anume *Lanciariei seniores*, *Lanciariei iuniores*, *Matiarii seniores* și *Matiarii iuniores*, însumând 4.000 de oameni²³¹. În ceea ce privește pe batavi, rămânem la părerea exprimată anterior, că este vorba de acel *auxilium palatinum*, *Batavi seniores*.²³²

Dispersarea forțelor romano-bizantine nu a pus capăt măcelului. Forțele gote au continuat urmărirea și măcelărirea, fără milă, a adversarilor lor încă mult timp și până la o distanță mare de câmpul de luptă. Urmăriți de adversari, „*cu focul furiei în ochi*”, soldații romano-bizantini, scrie în continuare Ammianus Marcellinus, care acum „*erau părăsiți de căldura*

²²⁷ Ammianus 1939, XXXI.13.2-6; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.2-6; Ammiano 2013, XXXI.12.2-6].

²²⁸ *Ibidem*, XXXI.13.7-8; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.7-8; Ammiano 2013, XXXI.12.7-8].

²²⁹ *Ibidem*, XXXI.13.8; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.8; Ammiano 2013, XXXI.12.8].

²³⁰ *Ibidem*, XXXI.13.8-9; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.8-9; Ammiano 2013, XXXI.12.8-9].

²³¹ *Notitia Dignitatum*, Or. V.42, 47, VI.42, 47; [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum*, Or. V.42, 47, VI.42, 47].

²³² *Ibidem*, Or. V.49, VI.30; [a se vedea și ediția: *La Notitia Dignitatum*, Or. V.49, VI.30].

vieții, căci unii dintre ei cădeau fără să știe de unde vine moartea, alții se prăbușeau sub greutatea dușmanilor, sau erau uciși de proprii lor camarazi. Nu era cruțat nici cel care rezista, nici cel care se retrăgea. Drumurile erau înșesate cu cei care, în luptă cu moartea, nu mai puteau suporta chinurile rănilor, iar câmpurile erau, de asemenea, pline de cadavrele celor uciși”²³³.

Sângeroasele evenimente consumate în timpul sălbaticii confruntări dintre forțele romano-bizantine și cele gote sunt prezentate și de Paulus Orosius. În lucrarea lui, acesta consemnează că „în timp ce fugeau în grupuri împrăștiate și cu mintea înnebunită de frică peste terenuri fără cărări”, soldații imperiali „au fost nimiciți de săbiile și lăncile următorilor lor”²³⁴.

Potrivit relatării lui Ammianus Marcellinus, urmărirea și măcelărirea forțelor romano-bizantine, care fugeau în dezordine, de către goți, a continuat tot restul după-amiezii zilei de 9 august, până la căderea întunericului. „Acestor pierderi, niciodată reparabile, care au costat atât de mult pe romani, le-a pus capăt întunericul nopții fără lună”, avea să consemneze ulterior istoricul roman, contemporan evenimentelor²³⁵. În continuare, relatează autorul, prezentând drama supraviețuitorilor în noaptea care a urmat înfrângerii, „după lupte nimicitoare, când noaptea a acoperit cu întunericul ei pământul, cei rămași în viață, unii în dreapta, alții în stânga, încotro îi împinsese frica, fugeau căutându-i pe ai lor și fiecare, fiindcă se vedea numai pe sine, avea impresia că simte în ceafă vârful săbiei dușmane. Iar de departe se auzeau vaietele jalnice ale celor rămași în urmă, horcăitul celor care mureau și plânsetul sfâșietor al celor răniți”²³⁶.

Valens însuși și-a găsit sfârșitul pe câmpul de luptă, în circumstanțe rămase necunoscute. Ammianus Marcellinus însuși înregistrează două variante, care circulau, cu privire la moartea împăraului. Se pare că odată cu el au pierit și o parte din *candidati* care i-au asigurat protecția în acele momente²³⁷. Era al doilea suveran al imperiului, mort într-o luptă cu goții, după Traianus Decius, căzut în iunie 251, în bătălia de la Abrittus²³⁸. Corpul

²³³ Ammianus 1939, XXXI.13.10; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982b, XXXI.13.10; Ammiano 2013, XXXI.13.10].

²³⁴ Orosio 1998, VII.33.14; [a se vedea și edițiile: Orosius 1981, 33; Orosius 2010, 7.33.14].

²³⁵ *Ibidem*, XXXI.13.10; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.10; Ammiano 2013, XXXI.13.10].

²³⁶ *Ibidem*, XXXI.15.1; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.15.1; Ammiano 2013, XXXI.15.1].

²³⁷ *Ibidem*, XXXI.13.12-16; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.12-16; Ammiano 2013, XXXI.13.12-16].

²³⁸ S.A. Victor., *De Caesaribus / Despre împărați*. (Ediție bilingvă, text paralel latin-român). Studiu introductiv, traducere, note explicative și comentarii de Gh. I. Șerban,

său nu a fost găsit niciodată, ceea ce a condus la punerea în circulație, de către istoriografia contemporană sau tardivă, a diferite variante ale modului în care și-a găsit moartea. Acestea nu diferă semnificativ unele de altele, decât în ceea ce privește unele detalii²³⁹.

Pierderile suferite de armata romano-bizantină au fost estimate diferit de istoricii care au studiat problema. În general, aceștia admit că ele s-au ridicat la circa 2/3 din totalul forțelor imperiale participante la campanie. Câteva exemple credem că sunt edificatoare: N.J.E. Austin și Peter Heather estimează pierderile armatei imperiale 10.000-12.000 de oameni, Stsnislav Nikolov Boyanov la 10.000, David M. Gwynn la 10.000-20.000, Dietrich Hoffmann, Martijn Nicasie, Noel Lenski la 20.000-26.000, Warren Treadgold la circa 25.000, Thomas S. Burns la 40.000²⁴⁰.

În ceea ce ne privește, admitem ca veridică proporția de 2/3 a pierderilor din totalul efectivelor, suferite de forțele romano-bizantine. Prin aplicarea acestui raport la efectivul maxim admis de noi, considerăm că pierderile suferite de armata imperială în bătălia de la Hadrianopolis s-au putut ridica la circa 22.000-23.000 de oameni.

Brăila, 2006, XXIX.4-5; [a se vedea și edițiile: A. Victor, *Livre des Césars*. Texte établi et traduit par P. Dufraigne, Paris, 1975, 29.4-5; S.A. Victor, *Liber de Caesaribus*. Translated with an Introduction and Commentary by H.W. Bird, Liverpool, 1994, § 29]; Victor, Pseudo-Aurelius, *Epitome de Caesaribus / Epitomă despre împărați*. Editio bilinguis. Traducere și considerații lingvistice de Mihaela Paraschiv. Ediție îngrijită, abrevieri, studiu introductiv, note și comentarii de N. Zugravu, Iași, 2012, XXIX.3-4 (Pseudo-Aurelius Victor 2012); Eutropius 1997, IX.4.1; [a se vedea și ediția: Eutropius 2011, 9.4].

²³⁹ Ammianus 1939, XXXI.13.12-16; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.12-16; Ammiano 2013, XXXI.12.12-16]; Pseudo-Aurelius Victor 2012, XLVI.2; Orosio 1998, VII.33.15; [a se vedea și edițiile: Orosius 1981, 33; Orosius 2010, 7.33.15]; Zosime 1979, IV.XXIV.2; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.24.2; Zosimus 1982, IV.24.2]; Cassiodorus, *Chronicle*. Edition Mommsen, 1894. English translation Bouke Procee, Vlaardingen, NL, 2014, p. 46, § 1.129, a. 378 (Cassiodorus 2014); Isidore of Seville, *History of the Kings of the Goths*, în „Conquerors and Chroniclers of Early Medieval Spain”. Second edition. Translated with notes and introduction by K.B. Wolf, Liverpool, 2011, p. 67-90, § 9 (Isidore 2011); [a se vedea și ediția: Isidore of Seville's *History of the Goths, Vandals, and Suevi*. Translated from the Latin with an Introduction by G. Donini and G.B. Ford, Jr, Leiden, 1970, § 9 (Isidore 1970)]; Jerome 1996, p. 56, AD 379 (249c); [a se vedea și ediția: Jerome 2005, a. 379 c]; Hydatius, *The Chronicle of Hydatius and the Consularia Constantinopolitana. To Contemporary Accounts of Final Years of the Roman Empire*. Edited with an English translation by R.W. Burgess, Oxford, 1993, p.70/71, § XIII/14 (Hydatius 1993); Jordanes 2020, XXVI.138; [a se vedea și edițiile: Jordanes, 1997, XXVI; Jordanes 2014 XXVI.138].

²⁴⁰ N.J.E. Austin, *op. cit.*, p. 83; P. Heather, *The Goths*, p. 147; S.N. Boyanov, *op. cit.*, p. 30; D.M. Gwynn, *op. cit.*, p. 29; D. Hoffmann, *op. cit.*, 457; M. Nicasie, *op. cit.*, p. 245; N. Lenski, *op. cit.*, p. 339; W. Treadgold, *op. cit.*, p. 67; Th. S. Burns, *The Battle of Adrianople*, p. 344.

Corpul de comandă al armatei romano-bizantine a fost, de asemenea, decimat. Ammianus Marcellinus consemnează că au căzut în luptă generalii Sebastianus și Traianus, *magistri peditum*, alături de care „*au murit treizeci și cinci de tribuni activi, ofițeri fără comandă și comandanți (rectores) de mari unități, precum Valerianus și Aequitius, dintre care unul avea grija grajdurilor imperiale (comes stabuli), iar celălalt a palatului (comes domesticorum).* A căzut, de asemenea Potentius, tribun al promovilor”²⁴¹. Din rândul comandanților cu funcții superioare au spraviețuit generalii Saturninus și Victor, *magistri equitum*, și Flavius Richomeres. Dintre aceștia, susține Zosimus, generalul Victor a fost cel care, însoțit doar de „*câțiva călăreți*”, care se salvaseră și ei din sângeroasa înfruntare, i-a dus lui Gratianus vestea că „*armata și împăratul au pierit*”²⁴².

Dezastrul suferit de armata romano-bizantină în bătălia de la Hadrianopolis, care i-a impresionat profund pe contemporani pentru care, având în vedere capacitatea militară a imperiului, un astfel de deznodământ tragic era dificil de anticipat și, mai ales, de acceptat. Faptul își află reflectarea, atât în relatările unor autori contemporani, cât și tardivi. Spre exemplu, Ammianus Marcellinus afirmă categoric, că „*exceptând lupta de la Cannae, analele nu pomenesc de vreun dezastru așa de mare, cu toate că romanii, de câteva ori, prin jocul soartei înșelătoare, au cedat nedereptății războiului*”²⁴³.

Alți autori exprimă același rezultat în termeni mult mai lapidari, dar la fel de semnificativi. Contemporan evenimentelor, sofistul Themistius afirmă, fără a o nominaliza propriu-zis, că armata romano-bizantină „*a dispărut complet ca o umbră*”²⁴⁴. Potrivit lui Cassiodorus, „*armata lui Valens a fost măcelărită de goți în Thracia*”²⁴⁵. În același fel se exprimă Hieronymus și Hydatius care sunt de părere că „*legiunile romane au fost înconjurate de goți și măcelărite până la ultimul om*”²⁴⁶. Zosimus conchide că goții „*aproape i-au masacrat pe toți până la ultimul*”²⁴⁷. După Isidorus

²⁴¹ Ammianus 1939, XXXI.13.18; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.18; Ammiano 2013, XXXI.13.18].

²⁴² Zosime 1979, IV.XXIV.2; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.24.2; Zosimus 1982, IV.24.2].

²⁴³ Ammianus 1939, XXXI.13.19; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.13.19; Ammiano 2013, XXXI.13.19].

²⁴⁴ Themistius, *Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century. Select Orationes of Themistius*. Translated with an Introduction by P. Heather and D. Moncur, Liverpool, 2001, p. 274 (Themistius 2001).

²⁴⁵ Cassiodorus 2014, p. 46, § 1.129, a. 378.

²⁴⁶ Jerome 1996, p. 56, AD 379 (249c); [a se vedea și ediția: Jerome 2005, a. 379 c]; Hydatius 1993, p. 70/71, § XIII/14.

²⁴⁷ Zosime 1979, IV.XXIV.2; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.24.2; Zosimus 1982, IV.24.2].

de Seville, goții „*au distrus armata romanilor*”²⁴⁸. În sfârșit, Jordanes notează că goții au învins „*într-un război sângeros*”²⁴⁹.

După victorie, goții au asediat, fără succes orașul Hadrianopolis. Scopul lor era să captureze tezaurul imperial despre care aflaseră că fusese adăpostit aici de Valens, înaintea bătăliei. Unele cete ale lor au înaintat până sub zidurile Constantinopolului, dar au fost respinse. Provinciile balcanice, lipsite de apărare, notează Ammianus Marcellinus, au suferit mari distrugeri din partea barbarilor²⁵⁰.

Pagubele provocate de barbari după victoria de la Hadrianopolis își găsesc reflectarea, chiar dacă în anumite cazuri, cu o doză de exagerare, în operele altor autori contemporani sau tardivi. Spre exemplu, Themistius afirmă că „*cu Thracia pustiită, cu Ilyria pustiită, când armate întregi au dispărut complet ca o umbră, când nici munții de nestrăbătut, nici râurile de netrecut, nici pustiurile aspre nu le stăteau în cale, părea că în cele din urmă aproape întregul pământ și marea s-au unit cu barbarii*”²⁵¹. La rândul lui, Theophanes Confessor (secolul IX) consemnează în *Chronographia* lui, desigur după izvoare mai vechi, că după victoria zdrobitoare de la Hadrianopolis, goții, nemaîntâlnind nicio rezistență militară însemnată în Peninsula Balcanică, „*devastară numeroase provincii, Scythia, Moesia, Thracia, Macedonia, Achaia și toată Hellada, aproape douăzeci de provincii cu totul*”²⁵².

O ultimă problemă pe care o vom lua în discuție, în acest punct al demersului nostru este cea a localizării câmpului de luptă. Acest aspect s-a aflat în atenția unora dintre cercetătorii care au studiat bătălia din 9 august 378. Nu există, până în prezent, o opinie unanimă, ci doar câteva propuneri de localizare formulate de diverși istorici. Spre exemplu, John Curran localizează câmpul de luptă la nord de Hadrianopolis, în apropierea actualei localități turcești Muratçali, la vest de râul Tonzos (Tundja), dar la est de Hebrus, având coordonatele, stabilite de istoricul bulgar Stanislav Nikolov Boyanov, de 41.81°N 26.50°E²⁵³. David S. Potter sau Christophe Burgeon se pronunță pentru localizarea câmpului de luptă la nord de Hadrianopolis, în apropierea aceleiași localități, dar la est de râul Tonzos, la 41.81°N 26.60°E,

²⁴⁸ Isidore 2011, § 9 [a se vedea și ediția: Isidore 1970, § 9].

²⁴⁹ Jordanes 2020, XXVI.138; [a se vedea și edițiile: Jordanes, 1997, XXVI; Iordanes 2014 XXVI.138].

²⁵⁰ Ammianus 1939, XXXI.15.2-15, 16.1-7; [a se vedea și edițiile: Ammianus 1982, XXXI.15.2-15, 16.1-7; Ammiano 2013, XXXI.15.2-15, VI.1-7].

²⁵¹ Themistius 2001, p. 274.

²⁵² Theophanes 1997, AM 5870 [AD 377/8].

²⁵³ J. Curran, *op. cit.*, p. 100; S.N. Boyanov, *op. cit.*, p. 30.

potrivit coordonatelor stabilite de același istoric bulgar²⁵⁴. Fredinand Runkel sau Peter Donnelly consideră că localizarea locului confruntării dintre romano-bizantini și goți, trebuie făcută la est de Hadrianopolis, în apropierea actualei localități turcești Demirhanlı, la 41.70°N 26.74°E, după coordonatele fixate de Stanislav Nikolov Boyanov²⁵⁵. În sfârșit, Stanislav Nikolov Boyanov însuși este de părere că cea mai plauzibilă localizare a câmpului de luptă este la nord de Hadrianopolis în hiterlandul actualei localități bulgare Matochina, în apropiere sau pe locul pe care va fi ridicată ulterior fortăreața Bukelon²⁵⁶. Această localizare s-ar situa la 41.85°N 26.54°E.

Din punctul nostru de vedere, absența unor informații clare, face ca localizarea câmpului de luptă să rămână o problemă dificil de rezolvat la acest nivel al cercetării. Contribuie la aceasta inclusiv știrile contradictorii transmise de Ammianus Marcellinus, care așa cum am constatat deja, afirmă în momentul declanșării ofensivei romano-bizantine că tabăra goților, care, venind dinspre nord, au înaintat, cel mai probabil, de-a lungul râului Tonzos, era la 15 mile (circa 21-22 km) de Hadrianopolis, pentru ca ulterior să consemneze că beligeranții au luat contact la 8 mile de oraș (circa 11-12 km), unde era și tabăra barbarilor. Cunoaștem, de asemenea, că distanța dintre localitățile Muratçalı și Demirhanlı și Hadrianopolis este cam aceeași, circa 15-16 km, iar cea dintre Matochina și Hadrianopolis de circa 20-21 km. În temeiul acestor informații se conturează două localizări plauzibile: 1) în apropiere de Matochina, în cazul în care distanța dintre *carrago* barbarilor și Hadrianopolis a rămas neschimbată, de aproximativ 15 mile; 2) în apropiere de Muratçalı, dacă la 9 august distanța se redusese, ca urmare a continuării marșului goților spre sud, la 8 mile. Rămâne ca cercetări ulterioare, inclusiv de natură arheologică, să facă lumină și în această problemă.

Considerații finale. Peste patru ani aveau să-i fie necesari noului împărat din pars Orientis, Theodosius I (379-395), și omologului său din Occident, Gratianus, ca prin împletirea folosirii forței militare și a diplomației, să pacifice regiunea. Un prim succes al diplomației imperiale era înregistrat în anul 380, când ostrogoții conduși de Alatheus și Saphrax, acceptau încheierea păcii cu imperiul și, în calitate de *foederati*, se stabileau, pentru un timp, în Pannonia. Doi ani mai târziu, în 3 octombrie 382, era

²⁵⁴D.S. Potter, *The Roman Empire at Bay*, London and New York, 2004, p. 531; C. Burgeon, *op. cit.*, p. 20; S.N. Boyanov, *op. cit.*, p. 30.

²⁵⁵F. Runkel, *op. cit.*, p. 35; P. Donnelly, *What Happened at Adrianople? A re-examination of the campaign and battle of Adrianople, August 378 CE*, pe <http://skookumpete.com/adrianople/> (accesat: 16.12.2023); S.N. Boyanov, *op. cit.*, p. 30.

²⁵⁶S.N. Boyanov, *op. cit.*, p. 30.

încheiat un *foedus* între Imperiul Romano-Bizantin și vizigoți. În temeiul prevederilor tratatului, autoritățile constantinopolitane acceptau stabilirea în imperiu a germanicilor cu propria lor organizare social-politică, în schimbul prestării serviciului în armata romano-bizantină²⁵⁷.

Prin primirea vizigoților în armata imperiului, procesul de barbarizare a acesteia, început încă sub Constantinus I (306-337), primea un nou imbold. Măsura avea să își arate curând consecințele negative.

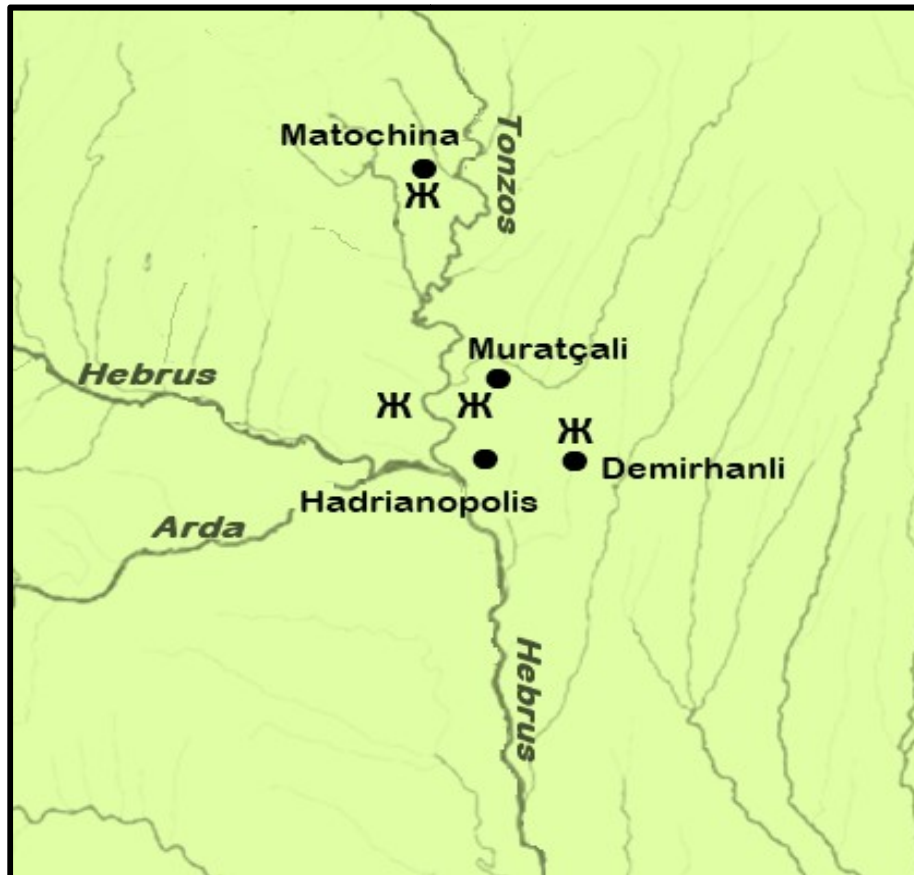
Problema vizigotă, apărută după evenimentele politico-militare din anii 376-378 avea să fie soluționată definitiv de către autoritățile romano-bizantine abia la începutul secolului al V-lea. Rezolvarea ei a implicat considerabile eforturi politice, diplomatice, financiare și militare.

***Războiul romano-bizantino – got. Confruntări militare
(primăvara 377 – vara 378)***

● Așezări; X Bătălii

²⁵⁷Synésius, *De la Royauté*, în Idem, „Oeuvres”. Traduites entièrement, pour la première fois, en Français et précédées d’une études biographique et littéraire par H. Druon, Paris, 1878, 21-24; Orosio 1998, VII.34.7; [a se vedea și edițiile: Orosius 1981, 34; Orosius 2010, 7.34.7]; Zosime 1979, IV.XXX.1; [a se vedea și edițiile: Zosimo 2007, IV.30.1; Zosimus 1982, IV.30.1]; Jordanes 2020, XXVII.141, XXVIII.142-145; [a se vedea și edițiile: Jordanes, 1997, XXVII, XXVIII; Iordanes 2014, XXVII.141, XXVIII.142-145]; Cf. G. Ostrogorsky, *Storia dell’Impero Bizantino*. Traduzione di P. Leone, Torino, 1993, p. 46.

Propuneri de localizare a bătăliei de la Hadrianopolis (9 august 378)

● Așezare; ✕ Propuneri de localizare

***THE ROMAN-BYZANTINE-GOTH CONFLICT (377-378).
CONSIDERATIONS ON SOME MILITARY ASPECTS***

-abstract-

Key Words: Valens, Fritigern, Marcianopolis, Oppidum Salices, Debeltum, Beroe, Hebrus, Hadrianopolis.

In the year 376, under the attacks of the Huns, a strong group of Visigoths from the north of the Lower Danube, led by the chieftains Fritigern and Alavis, obtained the consent of Emperor Flavius Valens to settle as *foederati* in the south of the Danube. The abuses of the local Roman-Byzantine authorities led to the revolt of the Visigoths, in the spring of 377. The Visigoths were joined by groups from the disadvantaged social categories of the empire, *foederati* of Goths who had received this status

previously, some Ostrogothic groups, led of King Vithimir and the chieftains Alatheux, Saphrax, and Farnobius, who followed the Visigoths into the empire, as well as bands of Alans and Huns, who passed south of the Danube for plunder. The revolt quickly turned into a war between the Roman-Byzantine Empire and the Goths (377-378). A series of stage battles took place at Marcianopolis and Hadrianopolis (spring 377), Oppidum Salices (summer 377), Debeltum and Beroe (autumn 377), on the Hebrus (summer 378). The decisive confrontation between the Roman-Byzantine forces, commanded by Emperor Valens, and the barbarian ones, consisting mainly of Visigoths and Ostrogoths, led by Fritigern, took place near Hadrianopolis on August 9, 378. The battle ended in disaster for the Roman-Byzantine Empire. Emperor Valens and about 2/3 of the imperial forces participating in the campaign perished in the battle.